

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematické teologie
Obor: Učitelství náboženství pro základní školy

Dagmar Samková

**Teorie čtyř kardinálních ctností Jamese F.
Keenana aplikovaná do pedagogické praxe**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Dominik OPATRŇÝ, Th.D.

OLOMOUC 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literatury.

V Hlubočkách 1. 11. 2023

Dagmar Samková

Ráda bych poděkovala doc. Mgr. Dominikovi Opatrnému, Th.D., vedoucímu své diplomové práce, za odbornou přípravu a metodologickou pomoc a trpělivost při zpracování mé práce. Děkuji dceři Barboře za pomoc při korekturách a synovi Samuelovi za jeho kritické připomínky. Také chci poděkovat své rodině a přátelům, kteří mě podporovali milým slovem a modlitbou. Děkuji dobrému Bohu, který mě po celou dobu mého studia nesl, podpíral a dodával mi sílu a odvahu.

Obsah

Obsah	4
Předmluva.....	7
1 Etika ctností	9
1.1.1 Klasická etika ctností.....	10
1.1.2 Obnovený zájem o etiku ctností	12
2 Etika ve vzdělávání.....	15
2.1 Profesní etika	15
2.2 Profesní etika učitele.....	17
2.3 Profesní etika křesťanského učitele	19
2.4 Etický kodex učitele.....	19
2.5 Etický kodex křesťanského učitele	21
3 Teorie čtyř základních ctností podle Jamese F. Keenana.....	23
3.1 James F. Keenan	23
3.2 Teorie čtyř základních ctností.....	23
3.2.1 Spravedlnost	27
3.2.2 Věrnost	27
3.2.3 Péče sama o sebe	28
3.2.4 Prozíravost.....	29
3.2.5 Milosrdenství.....	29
4 Aplikace „Teorie čtyř základních ctností“ do pedagogické praxe	32
4.1 Aplikace ctnosti spravedlnosti do pedagogické praxe.....	34
4.1.1 Jaký je spravedlivý učitel	34
4.1.2 Popis spravedlivého učitele po dosažení cíle	35
4.1.3 Popis prostředků, jak se stát spravedlivým učitelem.....	36
4.2 Aplikace ctnosti věrnosti do pedagogické praxe	39

4.2.1	Jaký je věrný učitel	39
4.2.2	Popis věrného učitele po dosažení cíle	39
4.2.3	Popis prostředků, jak se stát věrným učitelem	40
4.3	Aplikace ctnosti péče sám o sebe do pedagogické praxe	44
4.3.1	Jaký je učitel pečující sám o sebe	44
4.3.2	Popis učitele pečujícího sám o sebe po dosažení cíle.....	45
4.3.3	Popis prostředků, jak se stát učitelem pečujícím sám o sebe	46
4.4	Aplikace ctnosti prozíravosti do pedagogické praxe	47
4.4.1	Jaký je prozíravý učitel	47
4.4.2	Popis prozíravého učitele po dosažení cíle.....	47
4.4.3	Popis prostředků, jak se stát prozíravým učitelem	48
4.5	Milosrdenství formující kardinální ctnosti	50
4.5.1	Jaký je spravedlivý učitel formovaný milosrdenstvím	51
4.5.2	Jaký je věrný učitel formovaný milosrdenstvím	51
4.5.3	Jaký je učitel pečující sám o sebe formovaný milosrdenstvím	51
4.5.4	Jaký je prozíravý učitel formovaný milosrdenstvím	52
4.5.5	Popis milosrdného učitele po dosažení cíle.....	52
4.5.6	Popis prostředků, jak se stát milosrdným učitelem	54
5	Aplikace Keenanovy etiky ctností na učitele v praxi	55
5.1	Spravedlnost.....	56
5.2	Věrnost.....	59
5.3	Péče sama o sebe.....	61
5.4	Prozíravost	65
5.5	Statečnost a mírnost	67
5.6	Milosrdenství	68
5.7	Aplikace Keenanovy etiky ctností na všechny vztahy učitele	70
	Závěr.....	72

Anotace	75
Prameny a literatura.....	77
Tištěné zdroje:	77
Církevní dokumenty:	80
Elektronické zdroje:.....	80

Předmluva

Při studiu vysoké školy mě zaujala filosofie Platóna, zvláště pak Aristotela a svatého Tomáše. Zajímalo mě, jestli lze v naší době žít podle jejich učení. Náhodou jsem se při psaní své bakalářské práce seznámila s knihou „Ztráta ctností“ Alasdaira MacIntyre. Ve své další práci jsem se k této etice chtěla vrátit, a to z několika důvodů. Prvním z nich bylo zaujetí, o kterém jsem se zmínila výše. Dále se domnívám, že i přes časovou vzdálenost od Platóna, Aristotela i Tomáše je lidem jazyk ctnostného života pořád srozumitelný a ve své podstatě nabízí jasná, nikoliv však levná, řešení, a to je zajímavá nabídka pro život ve stále komplikovanějším světě. Motivací také byla změna mojí profese. Začala jsem učit děti ve škole. Jako učitelka cítím potřebu předávat svým žákům morální vzor. Ne protože bych nebyla kritická ke své osobě, ale protože vím, že svým jednáním předáváme životní vzory vychovávaným. Jako křesťané svým životem také ukazujeme, a vlastně předáváme, lidem okolo zprávu o Bohu a o Ježíši. Lidské životy nejsou beztvaré, prochází neustálým vývojem, vynořují se nové otázky. Přestože jsem před lety konvertovala, hledám ve svém životě pozitivní morální orientaci, kterou můžu použít v každém prostředí. V osobním životě, v profesi, ve svém náboženském vyznání tak, aby můj život byl v každém prostředí identický. S touto identitou abych bez obav předstoupila před svého žáka, souseda a jednou před samotného Boha. Ve své práci se chci ptát, zda etika ctností, konkrétně, kardinální ctnosti podle teorie Jamse F Keenana je aplikovatelná v praxi učitele, křesťanského učitele a zda je kompatibilní s kodexem učitele.

Při studiu materiálů jsem se více potkala s odbornou literaturou pro předmět etická výchova než s materiály pro etické vzdělávání budoucích pedagogů. Stejně jako lékaři pracují s lidmi, pracují s nimi i pedagogové. Již v 17. století bez podpory vědeckých studií věnoval Jan Amos Komenský ve „Velké didaktice“ mravní výchově významný prostor. Nyní máme vědecky doložené, že vychovatel svým jednáním ovlivňuje vychovávaného, ovlivňuje jeho návyky a formuje osobnost člověka. Výchova ovlivňuje rozvoj fyzických, mentálních, emocionálních, sociálních a duchovních schopností. Bohužel při studiu pedagogiky se etické formaci budoucích pedagogů významný prostor nedává. Marek O. Vácha při svých přednáškách často zmiňuje návštěvu polské Osvětimi jako součást formace budoucích lékařů. Ptám se, proč by také budoucí učitelé v rámci svého pedagogického studia neměli absolvovat návštěvu v Auschwitz? Mají snad být jen lékaři

etičtí? Není to memento pro nás všechny? Všichni navštěvujeme školu. Neměla by se už od školy (možná alespoň až) mravně formovat další generace? Začít se musí u těch, jež budou připravovat a vychovávat. Dnešní doba je nabytá emocemi ohledně rasových, sexuálních, třídních, národnostních, politických a jiných potenciálních rozporů, které vždy mohou vést k tragickým událostem. Někdy stačí málo a zvedne se vlna násilí. Zatím vždy člověk, i v tom nejhorším zmaru, dokázal přes všechnu marnost vykřesat jiskřičku naděje, rozžehnout lásku člověka k člověku, pomoci svému bližnímu a vidět v tom druhém svého bratra. Snad nemusíme dojít tak daleko.

Svou práci nezaměřím na změnu vzdělávání pedagogů, ale budu se zabývat možnostmi jedince v praxi. Zajímá mě, zda může učitel přijmout do své profesní etiky ctnosti, jako orientaci pro správné jednání a zároveň může ctnostmi formovat své žáky a předávat jim hodnoty. Zdrojem pro mou práci je etika ctností, a teorie čtyř kardinálních ctností, kterou navrhuje etik a vysokoškolský pedagog James F. Keenan. Ve své práci představím jeho teorii čtyř kardinálních ctností. Dále jsem se pokusila teoreticky aplikovat čtyři kardinální ctnosti a ctnost milosrdenství, která v katolickém prostředí formuje jednotlivé kardinální ctnosti, do učitelské praxe. Keenan navrhl čtyři kardinální ctnosti, jež odpovídají morálním potřebám současnosti a mohou být aplikovány do jakékoliv kultury či společnosti. V závěru své práce se pokusím popsat jednání učitele jednajícího jako ctnostného člověka.

1 Etika ctností

Etymologický původ pojmu „etika“ nalezneme v řeckém slově „ἦθος“ (*étos*). Do češtiny překládáme jako „zvyk, mrav, obyčej“.¹ Etika se zabývá konfliktem touhy po svobodném jednání a vědomím povinnosti přizpůsobit se požadavkům ostatních.² Vývoj etiky byl paralelní s vývojem filosofie. Historicky na vytváření etiky jako vědy má zásluhu Aristoteles.³ Snahou starořeckých filosofů byla především snaha objasnit, čím člověk dosáhne dobrého života. Ale etika jako věda začíná existovat až v okamžiku, když má daný předmět zkoumání. Předmětem zkoumání etiky se stala morálka, jež hodnotí lidské konání optikou dobra a zla. Toto konání analyzuje prostřednictvím lidského svědomí.⁴

K jednání člověka je potřeba nějaká norma, vodítko. Obvykle je potřeba najít nějakou základní normu, která je měřítkem a slouží k posouzení dalších potřebných norem. V křesťanství je souborem základních norem desatero Božích přikázání. Immanuel Kant představuje jako nomu tzv. kategorický imperativ, který mi zakazuje jednat s člověkem tak, abych omezil jeho právo na svobodné jednání. Souborem názorů na normy jednání v dané společnosti je morálka.⁵

Morálka znamená soubor uznávaných mravních norem v tom kterém sociálním útvaru.⁶ Pro případ porušení těchto norem nemá však morálka žádné trestní sankce. Nejeefektivnější prostředek kontroly v jakémkoliv sociálním útvaru je přirozené veřejné mínění.⁷ Etika je vědeckou disciplínou zkoumající morálku.⁸

Etické problémy se v dějinách filosofie řešili z různých pohledů. Preskriptivní neboli normativní etika se pokouší podat kritéria pro to, za jakých podmínek je dovoleno nebo zakázáno jednat. Nebo také, co je možno označit za dobré či špatné. Užitečnost jednání je rozhodujícím morálním kritériem pro konsekvencialismus. Koncepce konsekvencialismu, jež staví na jednání, které má vést k užitečnosti je utilitarismus.

¹ Srov. JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*, s.21.

² Srov. BLECHA Ivan, *Filosofie*, s.219.

³ Srov. JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*, s.21.

⁴ Srov. JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*, s.22.

⁵ Srov. BLECHA Ivan, *Filosofie*, s.220.

⁶ Srov. JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*, s.24.

⁷ Srov. BLECHA Ivan, *Filosofie*, s.220.

⁸ Srov. JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*, s.22.

Deontologické teorie považují za rozhodující kritérium nikoli účel nebo důsledek jednání, ale závaznost morální normy (imperativu). Zde řadíme Kantovu teorii, a také etické kodexy.⁹ Rovněž ctnosti jsou jakési normy, které formují lidské jednání. Člověk sám musí vnést osobně subjektivní podíl v etickém jednání. To znamená chtění jedince, jeho úmysl a rozhodnutí. Tato etická teorie, etika ctností, upřednostňuje morální charakter jedince před konečnými výsledky jeho činu.¹⁰

Křesťanská etika se vztahuje k biblické morálce. Tím je zajištěna její identita a její teologický charakter.¹¹ Výchozím bodem křesťanské etiky je Ježíš Kristus, který naplnil Boží vůli ve světě s úmyslem vše vykonat pro všechny lidi. Proto je Kristus konkrétní a absolutní normou pro každé mravní jednání svobodně naplňované jako Boží vůle.¹² Norma, jíž je konkrétní Kristova existence, je osobní a zároveň univerzální. Vztahuje se na veškerou rozličnost osob a jejich mravních situací stejným způsobem, jako jsou všichni lidé ve své jedinečnosti a svobodě zahrnuti v Kristově osobě.¹³

1.1.1 Klasická etika ctností

Slovo ctnost pochází z řečtiny „ἀρετή“ (*areté*) a označuje „získaný a navyklý (habituální) sklon k hodnotnému jednání“.¹⁴ Aristoteles byl přesvědčen, že každý člověk má svůj specifický úkol, své poslání, které má řádně konat. Avšak každý může i nad tuto obyčejnou řádnost vynikat. Toto vynikání se projevuje v jednotlivých skvělých činech, a pokud se opakuje, může nabýt podobu jakéhosi habitu, což je Aristotelova ctnost.¹⁵

Ctnost je tedy taková vlastnost, která určuje jednání člověka, o kterém hovoříme jako o ctnostném.¹⁶ Mravní ctnost vzniká ze zvyku, není dána žádnému člověku přirozeně, ale

⁹ Srov. BLECHA Ivan, *Filosofie*, s.221.

¹⁰ Srov. WEBER Helmut, *Všeobecná morální teologie*, s.83.

¹¹ Srov. WEBER Helmut, *Všeobecná morální teologie*, s.21.

¹² Srov. *DOKUMENTY MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÉ KOMISE VĚNOVANÉ MORÁLNÍ TEOLOGII A ETICE*, s. 13.

¹³ Srov. *DOKUMENTY MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÉ KOMISE VĚNOVANÉ MORÁLNÍ TEOLOGII A ETICE*, s. 15.

¹⁴ Srov. ANZENBACHER Arno, *Úvod do etiky*, s. 131.

¹⁵ Srov. SOKOL Jan, *Etika a život, pokus o praktickou filosofii*, s. 111.

¹⁶ Srov. JIRSA, Jakub. „Jednej tak, jak by jednal ctnostný člověk.“ *Etika ctností a její problémy* s. 182.

není ani proti lidské přirozenosti. Lidé mají přirozenou vloh (nadání, talent), aby ctnosti nabyly, a zvykem se potom dokonávají (upevňují, zocelují). Ctnosti nabýváme po předchozí činnosti, jak je to i u ostatních umění (činností). Má-li se člověk něčemu naučit, učí se tomu tím, že to dělá (opakuje, trénuje).¹⁷

Platón ve své „Ústavě“ rozlišoval čtyři základní ctnosti: moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost, přičemž první tři jsou určitým způsobem zahrnuty ve čtvrté, ve spravedlnosti.¹⁸ Nauku o ctnostech najdeme také v díle stoiků a později ji rozvinuli církevní učitelé. Tomáš Akvinský v Teologické sumě přebírá od Platóna, Cicerona, Ambrože, Řehoře a Augustina čtyři kardinální ctnosti: prozíravost, spravedlnost, umírněnost a statečnost. K těmto čtyřem přidává tři teologické ctnosti. Víru, naději, lásku. Tvrdí, že etické (mravní) ctnosti můžeme získat habituálními (obvyklými) dobrými skutky, které jsou svobodně chtěné a svobodně provedené. Teologické ctnosti jsou darem od Boha.¹⁹ Tři teologické ctnosti zdokonalují mravní ctnosti a Boží milost předpokládá a dovršuje celou smyslově-duchovní bytost člověka.²⁰

V novověku se etický výklad proměňuje a ctnosti se postupně vytrácí. Utilitarismus předpokládá ctnosti jako prostředky k získání blahobytu nebo úspěchu, ale už ne ke kultivaci lidské osoby a ctnosti se stávají pouze nástrojem k dosažení vlastního prospěchu.²¹ Teprve v druhé polovině dvacátého století se v anglofonním prostředí obnovuje zájem o etiku ctností, který pramení z nespokojenosti nad způsobem, jakým je v té době etika realizována.²²

Ctnost vždy nějak souvisí s jednáním, aktivitou lidského jedince, je pro něj charakteristická tím, že se důsledně projevuje v jeho jednání, takže o dané osobě můžeme předpokládat, že bude jednat ctnostným způsobem. Ctnost je takovým povahovým rysem, který figuruje ve vysvětlení motivace pro dané jednání konkrétního člověka. Ctnostný

¹⁷ Srov. ARISTOTELES, *Etika Nikomachova II*, 1103, s. 45-46.

¹⁸ Srov. PLATÓN, *Ústava IV*, 427e, s.164.

¹⁹ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 183. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

²⁰ Srov. ANZENBACHER Arno, *Úvod do etiky*, s. 138.

²¹ Srov. MACHULOVÁ Helena, *Křesťanské hodnoty v etice ctností*, [online], s. 143. Dostupné z: https://theses.cz/id/ujhm2c/machulova_helena_disertacni_prace.pdf .

²² Srov. JIRSA, Jakub. *Přístupy k etice III.*, s. 182.

člověk může podat vysvětlení pro své jednání, protože se pro toto jednání vědomě rozhoduje. Ctnostný člověk sleduje cíle a zájmy, které vedou k tomu, co autoři nazývají dobrý život, jenž předpokládá nějaký konečný cíl lidského života (*eudaimonia*), kterého chce lidský jedinec dosáhnout pro samotný dobrý život a pro nic dalšího.²³

1.1.2 Obnovený zájem o etiku ctností

Moderní zájem o etiku ctností je reakcí na stav hlavních etických teorií v druhé polovině dvacátého století. Je návratem k antické filosofii. Za iniciátorku vzniku etiky ctností se považuje britská filosofka Elizabeth Anscombová.²⁴ V roce 1958 vyšel její článek „Modern moral philosophy“, který narychlo sepsala v době, kdy zastupovala svou kolegyni Philippu Footovou na Oxfordu. Článek vznikl jako alarmující výkřik nad stavem moderní morální filosofie.²⁵ Anscombová se obrací proti utilitaristickému a kantovskému zdůvodnění normativní etiky a navrhuje nahradit novověké chápání morální filosofie antickým paradigmatem, konkrétně aristotelovskou etikou ctností a ideou dobrého života.²⁶

Také Philippa Footová deklaruje ctnost jako klíčový pojem etiky.²⁷ Anscombová a Footová tím otevírají cestu etice, která uznává význam lidské přirozenosti, historického vývoje morálky a jejích jednotlivých pojmů.²⁸ V roce 1981 vydal Alasdair MacIntyre knihu „Ztráta ctností“²⁹, což je pravděpodobně nejvýznamnější kniha, se kterou současná etika ctností pracuje.³⁰

²³ Srov. JIRSA, Jakub. *Přístupy k etice III.*, s. 191.

²⁴ Srov. CHABADA Michal, *Prirodzené a morálne dobro alebo zlo: prístup Philippy Footovej*, [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2020.75.9.2>.

²⁵ Srov. FOŠUM Lukáš Jan, *Elizabeth Anscombová: filosofická psychologie a gramatika v sapiencialní perspektivě*. [online]. Dostupné z: https://studiatheologica.eu/artkey/sth-201901-0006_elizabeth_anscombova_filosoficka_psychologie_a_gramatika_v_sapiencialni_perspektive.php.

²⁶ Srov. Srov. CHABADA Michal, *Prirodzené a morálne dobro alebo zlo: prístup Philippy Footovej*, [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2020.75.9.2>.

²⁷ Srov. JIRSA, Jakub. *Přístupy k etice III*, s. 187.

²⁸ Srov. JIRSA, Jakub. *Přístupy k etice III*, s. 187.

²⁹ V anglickém originále „After Virtue“.

³⁰ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 710. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

Aristotelovo učení o ctnostech je i pro moderního člověka víceméně srozumitelné. Anscombová i Footová označují ctnost za klíčový pojem etiky, kterému se však v moderní etice doposud nedostalo náležité pozornosti. Tento přístup plně rozvíjí Alasdair MacIntyre ve své knize. MacIntyre říká, že etika by měla mít podstatný vztah k našemu jednání a měla by mít schopnost osobního a historického přístupu. Osobní přístup zprostředkuje vztah k motivaci lidského jednání a náležitá historicita výkladu pak snazší pochopení dané etiky. Etika ctností obrací zájem ke studiu lidských povah a komplexněji se zaměřuje na konkrétní příklady a otevírá i otázku smysluplnosti etické teorie.³¹

Etika ctností připouští možnost morálních dilemat s tím, že složité situace nemají jednoduché řešení proto, že žádné jednoduché řešení nemůže být přiměřené a náležité. Lidé mají podle MacIntyry své „dílo“, a to je takové jednání a způsob žití, který jim je vlastní. MacIntyre tak představuje normativní etiku, která nemusí překlenovat vzdálenost mezi skutečností na straně jedné a hodnotami na straně druhé.³²

Žádné ctnostné jednání nezačíná od nuly. Stávání se ctnostným je vývoj, jehož součástí je naše výchova a zkušenost z dosavadního života. Výchovou a zkušeností jsou pravidla ctnostného života internalizována, proto se ctnostný člověk rozhoduje, aniž by si musel pravidla uvědomovat. Pravidla nejsou myšlena jako návod, ale jednání a rozhodování je bytostně mé jednání, stejně jako rozhodování. Pravidla ctnostného života vždy odkazují ke konkrétnímu obsahu, který je určován ideálem ctnostného člověka.³³

Skutečná etická diskuse nespočívá primárně v tázání, která jednání jsou morálně přípustná, ale spíše kým bychom se měli stát. Ve skutečnosti etika ctností rozvíjí tuto otázku do tří klíčových, vzájemně spojených otázek. MacIntyre je ve své knize navrhuje jako životní vodítka, k nimž se můžeme obrátit. Kdo jsem? Kým bych se měl stát? Jak se tam mám dostat?³⁴ Neptá se, jestli je naše jednání morálně správné. Morální kvalita

³¹ Srov. JIRSA, Jakub *Přístupy k etice III*, s. 187.

³² Srov. JIRSA, Jakub. *Přístupy k etice III*, s. 192.

³³ Srov. JIRSA, Jakub. *Přístupy k etice III*, s. 201.

³⁴ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 711. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

jednání může být vyvozena ze získaných postojů a dovedností, jejichž dodržování umožňuje prospívat životu jednotlivce i společnosti.³⁵

Tady je patrná jedinečnost etiky ctností, protože upozorňuje na otevřenost a jedinečnost lidského jednání.³⁶ Umístění morálního činitele, a nikoliv morálního jednání nebo jeho důsledků do centra morálních úvah odlišuje etiku ctnosti od jiných etických teorií.³⁷

³⁵ Srov. HILPERT Konrád, *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 134.

³⁶ Srov. JIRSA, Jakub. *Přístupy k etice III*, s.213.

³⁷ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 710. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

2 Etika ve vzdělávání

V této části se budu zabývat pohledem na pedagogickou profesní etiku. Nejprve vymezíme pojem profesní etika a následně se zaměříme z etického hlediska na profesi učitele a křesťanského učitele. Na závěr této části objasníme pojem etický kodex učitele, který se vztahuje k profesionální etice učitele.

2.1 Profesní etika

Profese, latinsky *proffessio* – přiznání se k povolání, řemeslu, povolání, k odbornosti. Profese je charakteristická svou autonomií a konzistentním systémem trvale vykonávaných aktivit, jež vyžadují náročnou a rozsáhlou přípravu. Různé profese získávají různou formu svou realizací. Příslušníci určité profese tvoří sociální skupinu. K profesní skupině se vztahuje velká míra samosprávy a kontroly. Reflexe norem a morálního jednání v rámci skupiny patří do profesní etiky.³⁸

Snahou etiky je dávat lidskému konání smysl, proto nutně zasahuje do mnoha oblastí soukromého a společenského života.³⁹ Čím je moderní společnost závislejší na fungování jednotlivých profesí, čím větší hodnoty svěřuje rozhodování odborníků a musí se tak podřizovat jejich určité regulaci a demokratické kontrole, tím je potřebnější stanovit etické hranice toho, co ve své odborné profesi smí, či nesmí.⁴⁰

Celá řada povolání vyžaduje uskutečňovat službu druhým lidem a tato služba druhým vyžaduje od těch, kteří ji hodlají poskytovat, určité osobní dispozice, vzdělání a někdy také ochotu přinášet oběti.⁴¹ Především profese zaměřené na práci s lidmi nelze s úspěchem vykonávat, aniž by nebyly respektovány určité etické zásady.⁴² Jsou zaměstnání, k nimž je člověk povolán, patří k tzv. vztahovým povoláním. Toto označení vyjadřuje profesní jednání a přístupy, které jsou bezprostředně zaměřeny na člověka. Jako příklad můžeme označit lékaře, učitele, zdravotníky, politiky apod. Zájem jejich aktivity,

³⁸ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 58.

³⁹ Srov. FUCHS Eric, *Co dělá naše jednání dobrým*, s. 46.

⁴⁰ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 59.

⁴¹ Srov. JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*, s.157.

⁴² Srov. JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*, s.157.

individuální jedinec, spoluurčuje výsledek a zároveň vstupuje do vzájemného vztahu se vši svou intelektuální i emocionální vybaveností. Vztahová povolání jsou obvykle náročná jak na přípravu, tak i na osobní předpoklady. Ovlivňují myšlení a jednání druhých lidí, a tím je jejich povolání náročné na vědomí mravní závažnosti profesních rozhodnutí a odpovědnosti.⁴³

Profesní *etos* je profesní sebepojetí a standard odborné poctivosti, jež mají příslušníci určité profese praktikovat a jeho dodržování je podmínkou úspěchu jejich činnosti.⁴⁴ Tato nepsaná pravidla se stala součástí toho, jak jsou tato povolání chápána a na jejich dodržování závisí vážnost a důvěryhodnost celého profesního stavu.⁴⁵ Profesní etiky jsou výsledkem analýzy charakteru povolání, optimálních podmínek a subjektivních předpokladů při výkonu konkrétního povolání. Samotná formulace je úkolem těch subjektů, jež se zabývají problematikou daných profesí.⁴⁶

V profesích, které se starají o svou dobrou pověst, se mnohdy shrnují profesní povinnosti do profesního kodexu.⁴⁷ Slovo „codex“ je latinské a znamená zákoník, a tento zákon působí dovnitř i navenek jednotlivých profesí. Obsah mravních kodexů tvoří zásady ve formě soudů, které jsou návodné, tzn. že říkají, abychom jednali v souladu s tím, co daná zásada označuje za mravně správné.⁴⁸ Uvnitř profesní skupiny pomáhají kodexy řešit mezilidské i profesní vztahy a u laické veřejnosti podporuje kodex důvěryhodnost dané profese.⁴⁹ Kodexy jsou formulovány v regulativní rovině a jejich záměrem je návodnost. Obecné pokyny mravních soudů nejsou vázány na konkrétní jednání, ale jsou návodem, jaké jednání se považuje za mravně dobré.⁵⁰

Respektování a uznávání mravního kodexu není vymahatelné zákonem, ale právní normy jsou legalizované, a proto prosaditelné z moci státu. Mravní normy vyjadřují obecný zájem a mají být podloženy morální autoritou z moci své funkce.⁵¹ Morální normy si

⁴³ Srov. DORTÍKOVÁ Soňa, *Profesní etika učitelství*, s.31.

⁴⁴ Srov. HILPERT Konrád, *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 199.

⁴⁵ Srov. HILPERT Konrád, *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 134.

⁴⁶ Srov. DORTÍKOVÁ Soňa, *Profesní etika učitelství*, s.37.

⁴⁷ Srov. BREZINKA Wolfgang, *Filozofické základy výchovy*, s. 157.

⁴⁸ Srov. DORTÍKOVÁ Soňa, *Profesní etika učitelství*, s.39.

⁴⁹ Srov. BREZINKA Wolfgang, *Filozofické základy výchovy*, s. 157.

⁵⁰ Srov. DORTÍKOVÁ Soňa, *Profesní etika učitelství*, s.40.

⁵¹ Srov. DORTÍKOVÁ Soňa, *Profesní etika učitelství*, s.41.

vyžadují vlastní svědomí jedince a taktéž veřejné mínění.⁵² Morálka a její normy se neredukují pouze na normy chování, ale zahrnuje v sobě i hodnoty jako je svoboda, spravedlnost, povinnost, čest, důstojnost, dobro a zlo. Princip profesionální cti předpokládá, eliminaci takových projevů a vlastností v chování příslušníků dané profese, jako je lhostejný vztah k osudu lidí, povýšenost, formalismus, zneužití pravomoci apod.⁵³

2.2 Profesní etika učitele

Učitel je nositelem vzdělání a také jeho zprostředkovatelem, zároveň je nositelem společenských požadavků na výchovu a péči o žáka.⁵⁴ Výchova a vzdělání realizované ve školním prostředí nejsou všemocné, přesto se také výrazně podílejí na udržování komunity civilizačních vymožeností a kulturních tradic, jejichž ztráta by znamenala podstatné ohrožení chodu lidské společnosti.⁵⁵ Přitom požadavky na práci učitele vzrůstají s přibývajícím vědeckými poznatky, a hlavně sociálními problémy mnohých rodin.⁵⁶

Výchova byla v antické i ve středověké společnosti předmětem k dosažení vyšších myšlenkových a morálních ideálů a přispívala k duchovnímu pozvednutí člověka.⁵⁷ Podle Aristotela seznamuje učitel žáky s tím, co by nabyli v průběhu života a činí tak systematicky a cíleně. Tím poznání urychluje a zároveň překračuje. V tom se skrývá myšlenka o dvojím charakteru lidského poznání a dvojí dimenzi jednání. Jednu představuje technická a druhou etická dimenze lidské činnosti.⁵⁸ Výchova je věcí životní orientace a ta je věcí etickou.⁵⁹ Výchova je plánovitá činnost a funkce společnosti.⁶⁰ Vychovatelství by se mělo stát zcela určitým životním způsobem, existencí zaměřenou

⁵² Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 60.

⁵³ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 61.

⁵⁴ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 109.

⁵⁵ Srov. KOŤA Jaroslav, *Profesní etika učitelství*, s.63.

⁵⁶ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 109.

⁵⁷ Srov. STROUHAL Martin, *Teorie výchovy*, s. 147.

⁵⁸ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Výchova v ontologickém a etickém ohledu*, s.14.

⁵⁹ Srov. STROUHAL Martin, *Teorie výchovy*, s. 171.

⁶⁰ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Vzorci lidství*, s. 140.

na rozvoj a výchovu druhého, charakterizovanou ne převahou rozumu, ale silou nazírání a porozumění, vůlí a určitou formou přirozené náklonosti k druhému.⁶¹

Jestliže učitelé získají úctu a důvěru svých žáků, naplní tím své poslání. Tímto prokazují vlastnosti umožňující vznik pozitivních postojů u žáků. Toto nezáleží jen na profesních ctnostech učitele, ale i na jeho obecných schopnostech oceňovaných ve společnosti.⁶² Z vědomostí učitel zprostředkovává to, co ví, z dovedností to, co umí, ale nemůže vychovávat k morálnímu přesvědčení a k postojům, které sám nemá. Morální výchova se daří, jen když je vychovatel v souladu se svými slovy a činy.⁶³ Vzdělávání přirozeně zahrnuje cíle, které nemají přímo mravní povahu. Ovšem při realizaci výchovných cílů by neměl nikdy chybět etický rámec, který dává smysl a jednotu celému vzdělávacímu procesu.⁶⁴

Všechno, co pedagog, jako vychovatel i jako člověk dělá i říká, svědčí o jeho postoji k hodnotám. Tímto vychovává nebo pěstuje v žákovi určité mravní znalosti, schopnost morálně uvažovat, rozlišovat dobro od zla, přijmout nebo odmítnout morální hodnoty. Morální odpovědnost učitele souvisí s jeho výchovným vlivem na žáky.⁶⁵ Proto je nutné pěstovat profesní etiku a pěstovat také smysl pro profesní ctnost. Profesní etika se vytváří ve vztazích mezi učiteli a žáky, vychovateli navzájem, aktéry vzdělávacího procesu navzájem a jejich vztahu k obecnému cíli, jimž je ve škole vzdělanost. To vše s sebou přináší nárok být nejen dobrý ve svém povolání, ale také lepší a nejlepší. To není nárok položený zvenčí, ale je to nárok vůči sobě samému s ohledem na dobro věci.⁶⁶ Zdroj *etosu* ve výchově je to, co nás zakládá nejhluběji a nejpodstatněji.⁶⁷

⁶¹ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Vzorce lidství*, s. 140.

⁶² Srov. BREZINKA Wolfgang, *Filozofické základy výchovy*, s. 159.

⁶³ Srov. BREZINKA Wolfgang, *Filozofické základy výchovy*, s. 159.

⁶⁴ Srov. GATTI Guido, *Etica della professione docente*. [online]. Dostupné z: https://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=8754:etica-della-professione-docente&catid=367&Itemid=120 .

⁶⁵ Srov. GATTI Guido, *Etica della professione docente*. [online]. Dostupné z: https://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=8754:etica-della-professione-docente&catid=367&Itemid=120 .

⁶⁶ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Výchova v ontologickém a etickém ohledu*, s.15.

⁶⁷ Srov. HOGENOVÁ Anna, *Éthos ve výchově, umění a sportu*, s.17.

2.3 Profesní etika křesťanského učitele

Křesťanský učitel by měl být člověk víry a svým životem by měl svědčit o životě s Bohem. V biblickém pojetí je výchova vyhrazena Bohu, který o člověka pečuje. „Ani si nedávejte říkat ‚Učiteli‘: váš učitel je jeden, Kristus.“⁶⁸ Analogicky je vztah Boha k člověku přirovnán ke vztahu rodiče k dítěti.⁶⁹ Učitel je v církvi rovněž povolán vychovávat své žáky, aby z nich vyrůstali mužové a ženy nejen rozumově vzdělání, ale i velikého srdce.⁷⁰

Cílem výchovy je obrat k Bohu. Výchova se tak stává záležitostí svatou.⁷¹ Vychovatel působí celou svou osobností na vychovávaného všemi svými životními projevy, v případě katechety je jeho prvním cílem láska, která se projevuje láskyplným učitelským jednáním.⁷² Křesťanský učitel se snaží vidět v žácích své bratry a sestry. Je motivován, aby k dětem zaujal vztah bez masek. Křesťanský učitel je povolán ke konkrétnímu svědectví svým žákům. Je povolán k životu v radosti, usmíření, životu a práci ve vzájemné lásce a připravenosti k pomoci.⁷³

2.4 Etický kodex učitele

V úvodu této kapitoly chci předeslat, že etický kodex učitele v České republice až do roku 2023 nebyl k dispozici. V letošním roce byl na internetu zveřejněn velice jednoduchý Etický kodex učitele. Přestože je zaštitěn významnými osobnostmi a společnostmi, včetně státních orgánů, nebyl veřejně příliš prezentován.⁷⁴

⁶⁸ Srov. Matouš 23,10.

⁶⁹ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Vzorce lidství*, s. 63.

⁷⁰ Srov GAUDIUM ET SPES, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě, [online], čl. 31. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html.

⁷¹ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Vzorce lidství*, s. 64.

⁷² Srov. PALOUŠ Radim, *K filosofii výchovy*, s.116.

⁷³ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Úvod do náboženské pedagogiky*, s.231.

⁷⁴ Srov. ETICKÝ KODEX UČITELE, Učitelská platforma. [online]. Dostupné z: <https://ucitelskykodex.cz/>.

Česká biskupská konference vydala v roce 2005 Etický kodex křesťanského učitele.⁷⁵ Z něj čerpají někteří autoři odborné literatury a někteří ředitelé škol, kteří vidí potřebnost takového dokumentu pro učitele školy, kterou řídí.⁷⁶

Etický kodex učitele určuje etické normy, které je nutné dodržovat při výkonu jeho profesní činnosti. Poskytuje také pozitivní orientaci v mravních aspektech vykonané práce a správnou sebekontrolu toho, kdo ji vykonává. Učitelství patří mezi ty profese, které etický kodex vyžadují, protože pedagog svým formačním působením spoluvytváří etické vlastnosti a lidsky mravní kvality mladé generace.⁷⁷ Etický kodex má sloužit jako zdroj pozitivní pracovní motivace. Cílem etického kodexu učitele je upřesnit morální povinnosti učitele a zároveň je měřítkem pro jejich posouzení. Pomáhá učiteli utvářet sebehodnocení. Může sloužit k obraně pedagoga proti nepřiměřené kritice občanské veřejnosti, státních a samosprávných orgánů nebo nestátních organizací. Zdrojem koncepce etického kodexu by měli být základní lidské hodnoty evropské kultury, ze kterých vyrostla naše tradice.⁷⁸

Přesto učitelství jako jedna z nejstarších profesí nemá ve většině evropských zemí svůj psaný etický kodex.⁷⁹ Výzvy nechyběly a nechyběly ani příklady jiných profesních skupin. Dokonce v roce 1996 UNESCO formulovalo doporučení k rozvinutí zásad profesní etiky učitelů. Přes toto doporučení stále učitelům chybí nauka o ctnostech a povinnostech pedagoga.⁸⁰ Důvodů a problémů spojených s profesní etikou učitele je řada. Jsou to důvody společenské, politické, profesní apod. Proto formulovat mravní kodex učitele, který by oslovil jak učitelkou, tak laickou veřejnost je obtížný úkol. Není moudré ho uspěchat. Úkol vyžaduje spolupráci vědních oborů, které vstupují do profesionalizace učitelství.⁸¹

Vacek představuje výsledky výzkumu mezi učitelí, který zjišťoval jejich zájem o existenci etického kodexu pro pedagogy. Výsledky potvrzují skutečnost, že většina

⁷⁵ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*.

⁷⁶ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 111.

⁷⁷ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 110.

⁷⁸ Srov. GOSIOROVSKÝ, ZAPLETAL, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*, s. 111.

⁷⁹ Srov. DORTÍKOVÁ Soňa, *Profesní etika učitelství*, s.48.

⁸⁰ Srov. BREZINKA Wolfgang, *Filozofické základy výchovy*, s. 157.

⁸¹ Srov. DORTÍKOVÁ Soňa, *Profesní etika učitelství*, s.50.

(80 %) respondentů by etický kodex uvítala. Učitelé postrádají jasnější rámce, co mohou, a co nikoliv. Dostávají se do situací, kdy se žáci i jejich rodiče odvolávají na „svá práva“. Zdá se, že kodifikovaný rámec upravující zejména vztah učitelů a žáků by mohl pomoci.⁸²

Dalším výzkumem, který je zveřejněn ve stejné publikaci se vztahuje k neetickému chování pedagogů. Vacek zde kromě počtů případů neetického chování učitele uvádí i ilustrující příklady v autentickém znění. Nejčastější je zesměšňování, ironizování a ponižování žáka učitelem. Nejméně početná je netaktnost a nezachování mlčenlivosti ze strany učitelů. Mezi tím je výčet chování učitelů vůči žákům jako: nespravedlivost hodnocení, agrese učitele, tělesné tresty, vulgární chování, opilost, rasistické názory apod. V komentáři na závěr uváděného výzkumu Vacek píše, že hlubší analýza prokazatelně neetického chování učitelů nebyla vypracována.⁸³

2.5 Etický kodex křesťanského učitele

Česká biskupská konference vydala v roce 2005 Etický kodex křesťanského učitele. Jde vlastně o překlad materiálu pro slovenské pedagogy působící na křesťanských školách. Již v úvodu je zmíněno jeho širší a neomezené uplatnění. Tento kodex vychází se základních hodnot křesťanské kultury a zdůrazňuje ochranu lidského života celou společností.⁸⁴

„Věra v Boha působí jako motivační zdroj. Pedagog v jejím Světle chápe svou výchovnou a vzdělávací činnost jako osobní poslání v rámci Božího plánu. Z toho vyplývá větší zodpovědnost nejen vůči společnosti a vlastnímu svědomí, ale také vůči Bohu. Křesťanský učitel je povolán svou prací i životem hlásat biblickou radostnou zvěst a vést mladé ke Kristu, který je učitelem všech. Věra je zároveň pramenem naděje a potřebného pedagogického optimismu. Otevírá nový rozměr života a jeho smysl. Učiteli poskytuje pevný základ a jasnou hodnotovou orientaci i zaměření, aby svým příkladem přispíval k pozitivní hodnotové orientaci žáků, k jejich schopnosti rozlišovat dobré od zlého, a tak

⁸² Srov. VACEK Pavel, *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*, s.164.

⁸³ Srov. VACEK Pavel, *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*, s.165.

⁸⁴ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.2.

*nacházet hlubší smysl života. To je podstata zvláštní, náročné a zodpovědné povinnosti křesťanského učitele.*⁸⁵

Etický kodex křesťanského učitele čerpá svůj *étos* z vděčnosti Bohu. Učitel a jeho poslání je součástí Božího plánu. Morální základ učiteli poskytuje osoba Ježíše Krista. Orientaci v křesťanské morálce poskytuje Bible. Křesťanský učitel se zodpovídá svým svědomím Bohu, který je záruka i motivace v morálním jednání. Přes výše uvedené skutečnosti čeští biskupové vydali kodex určený nejen křesťanským učitelům na církevních školách a ve farnostech, ale je přístupný učitelům celorepublikově. Je veřejně dostupný.

⁸⁵ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.4.

3 Teorie čtyř základních ctností podle Jamese F. Keenana

V roce 1995 James F. Keenan v časopise „Theological Studies“ v článku „Proposing cardinal virtues“ navrhuje změnit kardinální ctnosti, protože, klasický seznam kardinálních ctností je již nedostatečný a musí se lépe formulovat.⁸⁶

Později, v roce 2005, časopis Louvain Studies uveřejnil práci „Etika ctností a sexuální etika“.⁸⁷ Zde Keenan rozvíjí sexuální etiku na základě navržených kardinálních ctností.

3.1 James F. Keenan

James F. Keenan, je významný katolický teolog a etik na Boston College, který se zabývá řadou sociálních otázek a je známý svými otevřenými postoji k některým citlivým tématům v katolické církvi. Jeho práce a výzkum se zdají být důležitým námětem pro podporu dialogu v rámci katolické komunity ohledně moderních sociálních otázek a etických otázek. Je inspirující svým přínosem v oblasti křesťanské etiky, zejména v oblasti etiky katolického morálního učení. Jeho výzkumné zájmy v oblasti vysokoškolské etiky, dějin teologické etiky, etiky ctností a dalších témat ukazují na široký záběr a hloubku poznání v oblasti etiky a teologie.⁸⁸

3.2 Teorie čtyř základních ctností

Keenan zvažuje, že koncepce Tomášových kardinálních ctností dnes již není i se svou vzájemnou strukturou adekvátní. Současná etika ctností připouští možnost, že by si kardinální ctnosti mohly navzájem konkurovat.⁸⁹ Keenan reaguje na nedostatečnost spravedlnosti; na potřebu řešení současných morálních témat, která nejsou založena na

⁸⁶ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s.709. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

⁸⁷ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online]. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

⁸⁸ Srov. SVĚTOVÁ ONLINE ENCYKLOPEDIE. [online] Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/keenan-james-f-1953/>.

⁸⁹ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 722. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

jednoduché opozici dobra a zla, ale častěji na střetu dober; na změnu identity člověka, která už není v tom, že člověk je individuum se schopnostmi, které potřebují zdokonalení, ale spíše vztahově racionální bytí. Realistickému postoji tedy brání taková konstelace ctností, které fungují jako vodítka pro řešení problému, a která předem danou hierarchickou strukturou řeší otázku, která ctnost má prioritu před druhou.⁹⁰

Keenan ctnosti jen tak nevytvořil. Bere do úvahy všeobecné nároky každé kultury a jejich individuí. Vychází z učení Tomáše Akvinského, že hlavní ctnosti zdokonalují základní antropologické rozměry lidského bytí.⁹¹ Hledá antropologický střed ctnosti, a to s ohledem na požadavky současnosti.⁹² Naslouchat dnešním výzvám není ústupek ve smyslu přizpůsobení se líbivým požadavkům doby, ale konfrontace s realitou, kterou přináší kvas života. Aristoteles ve své Etice Nikomachově doporučuje, aby střed mezi dvěma špatnostmi určil člověk s vytříbeným úsudkem.⁹³

Keenan mluví o „prozíravosti“, anglicky „prudence“. V českém překladu Etiky Nikomachovy najdeme výraz „rozumnost“.⁹⁴ Aristotelés rozlišuje dvě intelektuální ctnosti moudrost (*sofiá*) a rozumnost (*fronésis*).⁹⁵ Ve své práci se budu držet výrazu „prozíravost“, tak jak jej používá Keenan.

Prozíravost, *fronésis* je zaměřena na praktické jednání v rámci *polis* (občanské společnosti), zabývá se nejen všeobecným, nýbrž i jednotlivinami.⁹⁶ Je chápána jako ctnost praktického rozumu.⁹⁷ Můžeme ji definovat jako schopnost jednat na základě

⁹⁰ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 189. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

⁹¹ Srov. AKVINSKÝ Tomáš. *Summa theologiae*. [online], II – II, q. 61, ar. 2. Dostupné z: <http://summa.op.cz/copyright.php?PHPSESSID=l0m7ep5q5ioj6fhe05k23p14b1>.

⁹² Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 188. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

⁹³ Srov. ARISTOTELES, *Etika Nikomachova II*, 6, s.54.

⁹⁴ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 188. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

⁹⁵ Srov. ARISTOTELES, *Etika Nikomachova*, VI, 13, s. 148.

⁹⁶ Srov. JEDLIČKOVÁ Lenka, *Reflexe Aristotelových pojmů FRONÉISIS a THEÓRIA v Patočkově třetím pohybu existence*, [online]. Dostupné z: <https://ostium.sk/language/sk/reflexe-aristotelovych-pojmu-fronesis-a-theoria-v-patockove-tretim-pohybu-existence/>.

⁹⁷ Srov. ARISTOTELES, *Etika Nikomachova*, VI, 13, s. 151.

správného úsudku. Prozíravost je podle Aristotela vždy dobrá, tedy i jednání musí být vždy dobré.⁹⁸ Prozíravost má dispozici jednat na základě soudů ve věcech, které jsou pro člověka dobré či zlé.⁹⁹ Tomáš Akvinský učí, že prozíravost je jednou ze čtyř kardinálních ctností a ctnost prozíravosti určuje správnou volbu středu pro každou ctnost, ale především se stará o to, aby doporučila správné jednání.¹⁰⁰

Keenan jde k podstatě samotné ctnosti a říká, že ctnosti poskytují holé základy lidského života a nenabízí, jak se mylně domníváme, obraz ideálního lidského života. Ctnosti poskytují kostru jak toho, čím by lidské osoby měly v podstatě být, tak toho, o co by lidské konání mělo ve své podstatě usilovat.¹⁰¹ Protestuje proti definitivnímu zobrazení ctnostného člověka a také vidí jako nedosažitelné formulovat transkulturní definici kardinálních ctností. Jako východisko nabízí učinit hlavní ctnosti dostatečně formální, aby každá kultura mohla naplnit každou ctnost svým specifickým materiálním obsahem a prakticky ji aplikovat.¹⁰²

Každý člověk je neustále konfrontován s výzvou najít přesnější vizi lidské osoby a společnosti. Každá kultura ovlivňuje chápání ctností jinak a každá kultura formuluje a uplatňuje ctnost zcela jiným způsobem. Keenan je přesvědčen, že se tyto tenké kostěné ctnosti v různých kulturách různým způsobem zpevňují a pokrývají „masem“. Toto zpevnění pak odlišuje jednu ctnost v určité kultuře od podobné ctnosti v kultuře jiné.¹⁰³

⁹⁸ Srov. JEDLIČKOVÁ Lenka, *Reflexe Aristotelových pojmů FRONÉISIS a THEÓRIA v Patočkově třetím pohybu existence*. [online]. Dostupné z: <https://ostium.sk/language/sk/reflexe-aristotelovych-pojmu-fronesis-a-theoria-v-patockove-tretim-pohybu-existence/>.

⁹⁹ Srov. JEDLIČKOVÁ Lenka, *Reflexe Aristotelových pojmů FRONÉISIS a THEÓRIA v Patočkově třetím pohybu existence*. [online]. Dostupné z: <https://ostium.sk/language/sk/reflexe-aristotelovych-pojmu-fronesis-a-theoria-v-patockove-tretim-pohybu-existence/>.

¹⁰⁰ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 188. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

¹⁰¹ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 714. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

¹⁰² Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 715. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

¹⁰³ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 191. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

Ctnosti jsou přístupné všem lidem.¹⁰⁴ Ctnosti poskytují základy pro veškerý správný řád v lidském jednání a jsou nezbytnými a dostatečnými podmínkami pro označení jednatele a konání za ctnostné.¹⁰⁵

Současní etičtí autoři opakovaně vyjadřují svou nespokojenost nad nedostatečností ctnosti spravedlnosti, protože i přes veškeré úsilí o rovnost mezi všemi osobami stále zachováváme privilegované vztahy, které potřebují péči a udržování.¹⁰⁶ Proto se Keenan zamýšlí nad antropologií, která je základem kardinálních ctností. Současný badatel nezkoumá lidstvo jako něco, ale reflektuje lidstvo jako bytosti vědoucí a hledající odpověď na otázku "Kdo jsme?" Člověk je subjektem a lidské bytosti jsou vždy vztahové. Proto ctnosti tedy nezdokonalují to, co máme nebo co děláme; spíše zdokonalují to, kým jsme v rámci našeho bytí, tedy v rámci vztahů.¹⁰⁷

Dalším problémem je, jak už bylo zmíněno výše, že moderní doba trvá na tom, že morální dilemata nejsou založena na jednoduché opozici dobra a zla, ale na střetu dober. Nelze proto realisticky pro řešení problému používat předem danou hierarchickou strukturou řešící otázku, která ctnost má prioritu před druhou. Potřebujeme tedy takové ctnosti, které nám pomohou určit, která z primárních ctností se má uplatnit.¹⁰⁸

Keenan vychází z lidské identity a navrhuje skupinu kardinálních ctností, jež dovolí domluvit se napříč kulturami. Naše identita je vztahová třemi způsoby a každý z těchto vztahových způsobů vyžaduje kardinální ctnost. Způsobem obecným jsme povoláni ke *spravedlnosti*. Speciálním způsobem jsme povoláni k *věrnosti*. Jediným způsobem je každá lidská bytost povolána k *péči sama o sebe*. *Prozíravost* jako čtvrtá kardinální ctnost určuje, v čem spočívá pro jednotlivce spravedlivý, věrný a o sebe pečující život. Žádná z těchto ctností nemá přednost před ostatními a neexistuje mezi nimi žádná hierarchie.

¹⁰⁴ Srov. AKVINSKÝ Tomáš. *Summa theologiae*. [online], II – II, q. 55, ar. 4. Dostupné z: <http://summa.op.cz/copyright.php?PHPSESSID=l0m7ep5q5ioj6fhe05k23p14b1> .

¹⁰⁵ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 717. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

¹⁰⁶ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 189. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

¹⁰⁷ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 723. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

¹⁰⁸ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 189. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

Realizaci všech čtyř kardinálních ctností podporují dvě ctnosti, umírněnost a statečnost.¹⁰⁹ Žádná z těchto ctností není eticky nadřazená té druhé; mají stejně naléhavé nároky a měly by být sledovány jako cíle samy o sobě. Žádná není pro ostatní pomocná. Každá z nich je charakteristickou ctností, žádná není podmnožinou nebo podkategorií ostatních. Všechny jsou kardinální. Prozíravost určuje, co představuje spravedlivý, věrný a o sebe pečující způsob života jednotlivce.¹¹⁰ V katolických kulturách zpevňuje kardinální ctnosti ještě ctnost milosrdenství.¹¹¹

3.2.1 Spravedlnost

Předpokládáme-li, že se ke všem lidem budeme chovat nestranně a stejně, je naše vztahovost ovládaná pochopením obecného dobra. To je spravedlnost. Spravedlnost se opírá o nestrannost a univerzalitu.¹¹² Naš vztah má být vždy vedený řízeným uznáním společného dobra, v němž se všemi lidmi zacházíme jako s rovnými. Kromě všech specifických vztahů patříme k lidstvu a očekává se, že budeme reagovat na všechny jeho členy obecně, stejně a nestranně. Spravedlnost je spojena s rovností. Spravedlnost jako ctnost je o nařízení všech našich vnitřních dispozic tak, aby nárok na rovnost vycházel zevnitř.¹¹³

3.2.2 Věrnost

Věrnost, naopak nárokuje specifické požadavky. Věrnost udržuje vazby vznikající mezi lidmi z pokrevních svazků a opírá se o předpojatost a specifičnost.¹¹⁴ Stojí na zaujatosti

¹⁰⁹ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 190. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

¹¹⁰ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 723. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

¹¹¹ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 192. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

¹¹² Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 190. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

¹¹³ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 724. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

¹¹⁴ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics* [online], s. 190. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

a zvláštnosti. Věrnost vyžaduje, abychom s těmi, kteří jsou nám bližší, zacházeli se zvláštní péčí. Věrnost, to je víra, která dělá spravedlnost. Keenan píše, že záměrně volil výraz „věrnost“ a ne láska, a to z důvodu jistého zmatení v použití slova "láska". Katolíci pokládají lásku za základ všech ctností. Tomáš rozlišuje dobročinnost nebo křesťanskou lásku, a tak problematika výrazu „láska“ je komplikovaná. Proto ctnost věrnosti. Člověk musí usilovat o nestrannost spravedlnosti, ale také o rozvoj konkrétních vazeb. Lidé často řeší konflikty mezi spravedlností a věrností. Jestliže nás totiž spravedlnost nabádá, abychom se všemi lidmi jednali stejně, potom věrnost nás vede ke specificky různým požadavkům.¹¹⁵ V mnohých uměleckých dílech již od antického Řecka se setkáváme s prostředím, kde jsou protagonisté nuceni řešit rozpor mezi spravedlností a věrností, dvěma odlišnými a občas protichůdnými tvrzeními.¹¹⁶

3.2.3 Péče sama o sebe

Ctnost péče sama o sebe řeší jedinečný vztah, který má každá osoba sama k sobě.¹¹⁷ Keenan připomíná, že tento vztah je uznávaný v tradici církve v přikázání milovat Boha a svého bližního jako sám sebe.¹¹⁸ Tomáš Akvinský ve své summě píše, že sebevražda je v rozporu se sklonem přírody a s láskou, podle níž by měl každý člověk milovat sám sebe.¹¹⁹ Morálním úkolem každého dospělého jedince je postarat se sám o sebe a to zahrnuje, kromě jiných úkolů, i sebevědomí. Sebevědomí je podkategorií péče o sebe, stejně jako péče o vlastního zdraví. Každý máme jedinečnou odpovědnost starat se o sebe, láskyplně, duševně, fyzicky i duchovně. Životní příběh historického Ježíše dosvědčuje jeho vlastní péči sama o sebe. Často se sám srovnává s Janem Křtitelem. Mnohokrát si požádal o čas, který potřeboval trávit sám. Nemáme důvod předpokládat, že Ježíš trpěl nedostatkem sebeúcty. Lze říci, že právě proto, že Ježíš znal ctnosti věrnosti,

¹¹⁵ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 190. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

¹¹⁶ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 726. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

¹¹⁷ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 190. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

¹¹⁸ Srov. Matouš 22, 37-40.

¹¹⁹ Srov. AKVINSKÝ Tomáš. *Summa theologiae*. [online], II – II, q. 64, ar. 5. Dostupné z: <http://summa.op.cz/copyright.php?PHPSESSID=l0m7ep5q5ioj6fhe05k23p14b1>.

spravedlnosti a péče o sebe sama, byla agónie v Zahradě tak bolestivá. Byl to člověk, který miloval Boha, lidstvo, své přátele a sám sebe. Jeho konflikt, stejně jako všechny skutečné konflikty, měl určit, který vztah si na něj činí větší nárok.¹²⁰

3.2.4 Prozíravost

Ctnost prozíravosti začleňuje v našich vztazích spravedlnost, věrnost a péči sama o sebe. Prozíravost nás učí vidět do budoucnosti, nesnaží se jen realizovat nároky spravedlnosti, věrnosti a sebezpečí tady a teď, ale také nás vyzývá, abychom předvíдали příležitosti, kdy bude možné každou z těchto ctností více získat, kdy posílit každou z těchto ctností v našem životě, a to tak, aby cíl každé z těchto ctností zahrnoval také ostatní dvě ctnosti. Prozíravost je jasně ctností, která hledá cíle a určuje člověku rostoucímu v těchto ctnostech efektivní morální program. Ale tyto cíle nejsou mezi sebou v opozici ani nestojí ve vzájemné izolaci. Obezřetná osoba nyní musí zvážit nároky všech tří. Prozíravost spíše pomáhá každé ctnosti přizpůsobovat svůj cíl tak, aby byly více zahrnuty i ostatní dvě ctnosti. Proto každý čin nebo způsob života, který opomíjí ohled na jednu z těchto ctností, je sám o sobě špatný nebo nerozvážený.¹²¹

3.2.5 Milosrdenství

Keenan tvrdí, že chceme-li upevňovat ctnosti v katolických kulturách, zpevňuje naše chápání ctností právě ctnost milosrdenství.¹²²

Tomáš Akvinský uvažuje, že milosrdenství se zvláště připisuje Bohu. Bůh nejedná proti své spravedlnosti, ale dělá něco víc než spravedlnost. Milosrdenství není spravedlnost, ale v jistém smyslu je to plnost spravedlnosti, jak je vidět v jeho účinku. Člověk je zasažen

¹²⁰ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 727. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

¹²¹ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 728. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

¹²² Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 192. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

smutkem nad utrpením druhého, jako by to bylo jeho vlastní. Z toho plyne, že se snaží rozptýlit bídu tohoto druhého, jako by byla jeho. To je účinek milosrdenství.¹²³

Také Ježíš učí o milosrdenství v podobenstvích. Například v podobenství o služebníkovi, jehož král zprostil dluhu. Avšak omilostněný služebník svého dlužníka nechal uvrhnout do vězení.¹²⁴ Milosrdenství Boha má učit každého křesťana jednat podle příkladu odpouštějícího krále, ale hlavně krále, jenž obdarovává důstojností a svobodou. Krále očekávajícího, že obdarovaný bude následovat jeho příkladu. Ne, že obdarovaný bude zaslepen svým sobectvím a lakotou. Slitoval-li se někdo nad mou bídou, nemám se snad i já slitovávat nad bídou druhých? Nepodílím se tak na dobrém životě mém i jeho?

Vzhledem k upevňování ctností v katolické kultuře, Keenan mluví o nutnosti ctnosti milosrdenství, která je známkou katolicismu. Keenan definuje milosrdenství ve svém článku „Virtue Ethics and Sexual Ethics“ „jako vůli vstoupit do chaosu druhého, abych odpovídal na jeho nouzi.“¹²⁵ Milosrdenství zpevňuje spravedlnost tím, že bere v úvahu existenci jedinců na okraji zájmu společností. Je mylné myslet si, že milosrdenství usměrňuje spravedlnost. Milosrdenství nás nutí všimnout si, že spravedlnost platí pro všechny, zvláště pro ty, kteří jsou v chaosu na periferiích. Milosrdenství v katolických kulturách nabádá spravedlnost, aby nalézala opomíjené, perzekuované a utiskované, a aby je přiváděla do lidské solidarity při domáhání se vlastních práv. Milosrdenství pomáhá katolíkům také vidět, že žádný vztah není bez určitého chaosu. V mnohých vztazích, které máme, pokrývá milosrdenství masem také věrnost. Každý vztah vyžaduje milosrdnou praxi smíření. Je na každém z nás, aby s milosrdenstvím vstoupil do chaosu toho druhého a druhému odpouštěl, a to ne jednou nebo dvakrát, ale sedmasedmdesátkrát. A je to katolická praxe péče o sebe, která žene každého skrze milosrdenství, aby vstoupil do hlubokého chaosu svého jedinečného komplikovaného života. Věříme, že milující

¹²³ Srov. AKVINSKÝ Tomáš. *Summa theologiae*. [online], I, q. 21, ar. 3. Dostupné z: <http://summa.op.cz/copyright.php?PHPSESSID=l0m7ep5q5ioj6fhe05k23p14b1>.

¹²⁴ Srov. Matouš 18,23-35.

¹²⁵ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 192. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

a milosrdné Kristovo světlo osvětluje každou dimenzi naší duše a pomáhá nám vidět, co máme v péči o sebe udělat.¹²⁶

¹²⁶ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 193. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

4 Aplikace „Teorie čtyř základních ctností“ do pedagogické praxe

Morální problémy se váží k životní praxi, k našemu každodennímu životu. Etika povolání nesmí zůstat vzdálena životu, a proto je důležité, aby se dotkla nejprve našich zkušeností a konkrétní praxe (v našem případě učitelského) povolání. Současně mohou principiální etické normy umožnit kritický odstup k naší konkrétní praxi našeho povolání.¹²⁷

Budeme-li vycházet z etiky ctností při utváření učitelské etiky, vezmeme si na pomoc tři základní podmínky, které zveřejnil Alasdair MacIntyre ve své knize „Ztráta ctností“. Etika musí obsahovat:

- a) *Popis člověka, jaký opravdu je*¹²⁸ – Člověka nelze brát jako „hotového“. Provází ho vůle, rozum, emoce. To vše se odráží v jeho činech. Ty musí promýšlet podle kritéria, kým se chce stát nebo kým chce být. Člověk si neosvojí správné jednání, aby tím dosáhl dokonalosti. Člověk je utvářen svými pocity, rozumem, má vlohy, možnosti, vše může rozvíjet a pěstovat. Člověk je „na cestě“.¹²⁹
- b) *Popis člověka po dosažení cíle*¹³⁰ – Cíl člověka bychom měli chápat jako tady a teď. Naše jednání je neustále posuzováno ve vztahu ke svému cíli. V profesní etice je tedy důležité klást si otázku jaký cíl, jaký charakter má mít instituce, ve které pracujeme a jak naše práce tento cíl naplňuje. Zkoumáme, co je směřodonné pro naši praxi ve vztahu k lidem, kteří jsou s naší institucí spojeni. Zvolený cíl se odráží i ve způsobu formování spolupracovníků, žáků, zaměstnanců apod. Jsme celou bytostí zaangażovaní do výkonu povolání, proto naše osobní postoje nemohou být neutrální ve vztahu k naší práci.¹³¹
- c) *Popis prostředků, jak se dostat z bodu a) do bodu b)*¹³² – Na cestě k etice ctností jsou normy, hodnoty a hlavně ctnosti. Můžeme říci, že ctnosti jsou stabilní trvalé postoje vedoucí k uskutečňování dobra. Ctnosti samotné jsou zakotveny v osobnosti člověka a formují jeho jednání. Jsou vázány na pojetí konkrétních

¹²⁷ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.117.

¹²⁸ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.158.

¹²⁹ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.158.

¹³⁰ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.158.

¹³¹ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.159.

¹³² Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.158.

hodnot, přijímaných v dané kultuře. Rozvíjet ctnosti by člověk měl kvůli nim samým.¹³³

Rozvoj ctností vede k rozvoji vlastní osobnosti, seberealizace. V zorném úhlu etiky se ocitá celý život jedince, a nejen jeho jednotlivé činy. Takto jedinec uplatňuje v celém svém životě sebe i své schopnosti, a to je důležité nejen pro něj, ale i pro jeho kontakt s lidmi kolem, pro jeho žáky, pacienty, kolegy apod.¹³⁴ Práce se nestává neutrálním polem, ale rozvíjíme tu schopnosti, vlastnosti a vlohy a přispíváme tak k realizaci sebe sama. Práce je prostředek, v němž realizují sebe sama. Ctnost je vztahový pojem a je zaměřena ven na mezilidské vztahy, ke společenství. Ne dovnitř na rozvoj vlastní osobnosti ve smyslu vlastní izolovanosti a samoty. Seberealizace se zde odehrává ve společenství a pro společenství, a přece ve svobodě a podle vlastních přání.¹³⁵

Dobrá profesní etika by měla obsahovat, jaké ctnosti jsou nejdůležitější pro instituce i veřejný život a měla by je podporovat. Ctnost se uplatňuje v určité praxi, v konkrétní situaci, proto nám pomáhá pochopit, co je dobrá a špatná institucionální kultura.¹³⁶

Praxí je myšlena souvislá kontinuální lidská aktivita, která směřuje k určitému cíli a je závislá na spolupráci s ostatními. Vykazuje standartní ukazatele pro dobrou a špatnou praxi, a tím vede ke dvěma typům cílů: internímu a externímu. Pokud budeme předpokládat vyučování jako praxi, musíme předpokládat spolupráci s ostatními. Prostřednictvím praxe uplatňuje učitel ctnost. Při deficitu ctností upadá praxe a zhoršuje se výuka. Úpadek v praxi odpovídá i úpadku instituce, v níž výuka pobíhá. S nárůstem slabých a špatných hodin se snižuje standart školy. V konkrétních institucích a společenstvích ctnost nejen praktikujeme, ale také se ji učíme. Instituce jsou místem praxe založené na ctnosti.¹³⁷

Ctnosti vycházejí z hodnot, které nás formovaly, a která nás zavazují k účasti na reálném lidském společenství. Základem etiky je, že máme vztah k druhým lidem, a že z každého vztahu vyplývají povinnosti. Povinnosti jsou následkem, a ne předpokladem pro uskutečnění dobrého života. V konkrétních mezilidských vztazích se snažíme činit

¹³³ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.160.

¹³⁴ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.161.

¹³⁵ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.161.

¹³⁶ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.161.

¹³⁷ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.163.

druhým dobře. A právě na tom se bude zakládat i kvalitní výkon jakéhokoliv povolání. Dobrý vztah k lidem je zabezpečován určitými ctnostmi a nelze ho zajistit pouhými precizní formulace obecných povinností.¹³⁸

V následující kapitole se zastavím u každé ze čtyř kardinálních ctností i ctnosti milosrdenství a pokusím se aplikovat tyto ctnosti na osobnost učitele. Pomocí tří základních podmínek etiky podle MacIntyra vytvořím obsah profesní etiky vycházející z teorie čtyř základních ctností. Nahlédneme na člověka učitele pohledem kardinální ctností. Popsat objektivně spravedlivého učitele, učitele věrného, učitele pečujícího o sebe sama, prozíravého nebo milosrdného učitele není možné, protože neexistují takto zaměřené výzkumy. Každý konkrétní učitel je jiný a jeho ctnosti se projevují jedinečným a neopakovatelným způsobem. Etika ctností upřednostňuje morální charakter člověka, který se projevuje v jeho rozhodnutích a činech. K popisu ctnostného učitele jsem použila odbornou literaturu, která se pokouší najít odpovědi na otázky „Jaký by měl být učitel?“ V této části práce z odborné literatury také uvedu příklady, kdy učitel jedná proti dané ctnosti a jeho chování vyhodnotím dle diagnostiky neetického chování pedagogů. V závěru uplatním pro konkrétní ctnost některé články etického kodexu, který je založen na povinnostech učitele.

4.1 Aplikace ctností spravedlnosti do pedagogické praxe

Představu spravedlivého učitele má možná každý poněkud jinou, kdo však opravdu potkal ve svém životě spravedlivého učitele, ví přesně, jak takový učitel vypadá a na jeho vlastnostech se jednoznačně shodne se svými spolužáky.

4.1.1 Jaký je spravedlivý učitel

Keenan říká, že spravedlnost nabádá, abychom viděli druhého jako subjekt. Spravedlnost proto vyžaduje, abychom viděli osobu s úctou, jaká náleží lidské bytosti.¹³⁹

¹³⁸ Srov. HENRIKSEN, VETLESEN, *Blízké i vzdálené*, s.164.

¹³⁹ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 193. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

Rogers vypracoval koncepci, která má zdůraznit jednotu a jedinečnost každého jedince. Vyzdvihuje lidskou individualitu a tvořivou rozdílnost místo konformity. Rogers zastává teorii, že člověk není hotová bytost, ale proces bytí, který se neustále vyvíjí a snaží se o sebeaktualizaci. Klade mimořádný důraz na lidský život jako pravdivost bez přetvářky a sebeklamu. V praxi dokázal, že když se lidem umožní svoboda a pozitivní hodnocení sebe sama na základě vlastního prožitku, volí si svobodně pozitivní směry hodnot ve společnosti. Špiner uvádí tři strategie, jaký by měl být učitel podle Rogersova etického přístupu.

1. přístup: Shoda – učitel by měl být autentická osobnost, pravdivý, upřímný a otevřený.
2. přístup: Empatie – učitel by se měl umět vcítit do žáka, aby porozuměl, co žák cítí.
3. přístup: Akceptace – učitel by měl umět žáka bezprostředně přijmout a vytvořit si k němu pozitivní postoj a vztah.¹⁴⁰

4.1.2 Popis spravedlivého učitele po dosažení cíle

Každý učitel by měl znát a pokud možno dodržovat didaktické zásady, ale nejdůležitější a nezákladnější zásadou při výuce je: hlavně neublížit a neškodit. Učitel a vychovatel si musí najít cestu i k tomu nejproblematictějšímu žáku, právě protože je učitel, vychovatel. Nikdo není pouze špatný nebo pouze dobrý, každý je ve své míře vychovatelný a vzdělatelný. Učitel a vychovatel nesmí rezignovat. Rezignace je prohra s nedozírnými následky na duši dítěte a mladého člověka.¹⁴¹

4.1.2.1 Příklad nespravedlivého učitele:

„Jistý „profesor“ (středoškolský) matematiky rád předváděl u tabule, jak brilantně dokončí výpočet příkladu. Když se někdo odvážil zeptat na něco, čemu nerozuměl, učitel ho nazval neschopným „blbečkem“, který „stejně skončí u pásu“. Když se jednalo o dívku, poradil jí, aby „zůstala u plotny, „protože žena se má stejně doma starat o děti“.

¹⁴⁰ Srov. ŠPINER Dušan, *Eticko-filozofický aspekt výchovno-vzdělávacího procesu*, s.23.

¹⁴¹ Srov. PROKEŠOVÁ Miriam, *Osobnost učitele aneb ten, který miluje*, s. 41.

*Po pravdě, z této třídy se příliš studentů na vysoké školy s přijímačkami z matematiky nedostalo.*¹⁴²

Hodnocení dle faktorové analýzy neetického chování pedagogů: vědomé přehlížení vzdělávacích problémů žáků; vědomé stresování žáků, vědomé a nespravedlivé hodnocení žáků; spokojení se s „probíráním“ učiva a nikoli jeho naučením; neposkytnutí podpory a pomoci potřebným žákům; zesměšňování, ironizování a ponižování žáků; nadřazenost a asociálnost; egoistický jedinec; nezáměr o žáky i o profesi¹⁴³

4.1.3 Popis prostředků, jak se stát spravedlivým učitelem

V této části jsem vyhledala v Etickém kodexu křesťanského učitele články, které svým obsahem odpovídají ctnosti spravedlnosti.

I. Povinnosti a vztah k Bohu

- Článek 2 – Křesťanský pedagog svým životem a výchovnou i vzdělávací činností vydává svědectví o jediném učiteli, Kristu¹⁴⁴

Křesťanský pedagog má projevovat etické chování a hodnoty, které učil Kristus, jako je láska k bližnímu, slitování, spravedlnost a pokora. Respektuje různorodost v rámci své třídy a školy a povzbuzuje žáky k respektu k lidem různého původu, víry a kultury. Vychází z křesťanských hodnot a víry, žije a učí podle principů, které zastával Kristus. Svým životem z víry je pro žáky vzorem. Vytváří prostor pro otevřenou komunikaci o víře a hodnotách pro žáky, kteří mají otázky nebo potřebují duchovní podporu.

II. Povinnosti a vztah vůči sobě

- Článek 4 – Pravidelně se připravuje na vyučovací hodiny a vede si stručný záznam o jejich průběhu, zadaných úkolech a o výsledku pozorování žáků.¹⁴⁵

Jestliže se učitel připravuje na vyučování, snaží se tak předcházet nebo jít naproti nečekaným situacím a může se také lépe soustředit na dění ve třídě a na jednotlivé žáky. Jeho záznamy mu mohou pomoci lépe a spravedlivěji zhodnotit práci žáků. Pravidelná

¹⁴² ČAPEK Robert., *Odměny a tresty ve školní praxi*, s. 14.

¹⁴³ Srov. VACEK Pavel, *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*, s. 171.

¹⁴⁴ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.7.

¹⁴⁵ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.8.

příprava a vedení záznamů jsou nástroje, které pomáhají učitelům zlepšovat kvalitu výuky a lépe reagovat na potřeby žáků.

III. Povinnosti a vztah k žákům

- Článek 4 – Nemanipuluje své žáky, ale chápe je jako svéprávné jedince, které má rozvíjet a vést k autonomní a zodpovědné osobnosti.¹⁴⁶

Učitel by neměl manipulovat se svými žáky. Měl by je chápat jako svéprávné jedince. Spravedlivý přístup ke každému žákovi a studentovi jako k jedinečné bytosti je v souladu s etickými principy. Respektování autonomie a důstojnosti žáků je klíčové pro klima ve třídě i pro vztah mezi učitelem a žákem, ale i mezi žáky navzájem.

- Článek 5 – Nikdy neuplatňuje snahu získat si mocenskou autoritu, uplatňuje pouze autoritu přirozenou. Učí žáka přiznat si chybu, při přestupku se omluvit, litovat chybného činu a umět počkat na odpuštění, které načasuje učitel.¹⁴⁷

Učitel by měl budovat důvěru a respekt mezi žáky tím, že jedná spravedlivě, respektuje jejich názory a poskytuje jim možnosti pro samostatný rozvoj. Učitel vystupuje jako vzor pro žáky v odpovědnosti a sebekázní. To zahrnuje přiznávání chyb a schopnost omluvit se za chyby. Tak podporuje své žáky, aby se učili z vlastních chyb.

- Článek 6 – Vede žáky k úctě vůči autoritám a k respektování stáří, protože úcta k bližnímu se stává službou Ježíši Kristu.¹⁴⁸

Křesťanský učitel vede žáky k úctě vůči autoritám a k respektování stáří. To patří k základním principům křesťanské etiky a víry. Sám pedagog je vzorem a formuje žáky k vytváření zdravých mezilidských vztahů ve společnosti. To hraje důležitou roli při výchově žáků

- Článek 9 – Plynule sleduje výkon a chování žáků a oznamuje jim svoje hodnocení. Zdůvodňuje ho a objasňuje chyby, kterých se žáci dopustili.¹⁴⁹

Učitel pravidelně sleduje výkon žáků, jejich úspěšnost, účast na výuce a zapojení do učebních aktivit. Poskytuje konkrétní a jasné hodnocení, zdůrazňuje žákům jejich silné

¹⁴⁶ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

¹⁴⁷ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

¹⁴⁸ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

¹⁴⁹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

stránky a ukazuje, kde se mohou zlepšit. Poskytuje konstruktivní zpětnou vazbu, která má být pro žáka podnětná a motivující.

- Článek 11 – Využívá příležitostí k tomu, aby se žáci a studenti učili řešit nedorozumění a sociální konflikty, překonávat různé překážky a těžkosti, a získali tak potřebnou sílu k překonání pocitů marnosti a bezvýchodnosti řešení.¹⁵⁰

Jestliže učitel podporuje své žáky v řešení nedorozumění a konfliktů, přispívá k jejich osobnímu růstu, rozvoji sociálních dovedností. Vede své žáky k schopnosti řešit obtížné situace. Učitel pomáhá žákům hledat spravedlivá řešení, tak aby mezi nimi budoval důvěru a vzájemný respekt.

V. Povinnosti a vztah k rodičům žáka

- Článek 1 – Křesťanský učitel respektuje úlohu a zodpovědnost rodičů jako hlavních činitelů ve výchově jejich vlastních dětí a usiluje o spolupráci s nimi tak, aby výchovné působení bylo pokud možno jednotné.¹⁵¹

Učitel respektuje úlohu rodičů a usiluje o spolupráci s nimi. Buduje vztahy mezi školou a rodinou. Tím se snaží o spravedlivé a pozitivní vztahy, které jsou pro děti prospěšné.

VI. Povinnosti a vztah ke společnosti

- Článek 2 – Projevuje solidaritu především s člověkem ve společenské nouzi. Působí jako křesťan v oblasti kultury a společenského života. Svou existencí zviditelňuje dnešní pluralitní společnosti hodnoty víry a nabízí je k řešení problémů, které ji trápí.¹⁵²

Křesťanský pedagog je aktivní v charitativní činnosti a na kulturních projektech. Svědčí tak o křesťanských hodnotách a víře. Účastní se církevního života. Nebojí se mluvit o křesťanských hodnotách a diskutuje o nich se svými žáky. Tak pomáhá žákům porozumět, jak křesťanství ovlivňuje hodnoty ve společnosti. Diskutuje se žáky o etických otázkách a morálních dilematech.

¹⁵⁰ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

¹⁵¹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.11.

¹⁵² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.12.

4.2 Aplikace ctnosti věrnosti do pedagogické praxe

Představa věrného učitele je poněkud nezvyklá. Věrnost v naší společnosti je spíše chápána jako součást vztahu mezi mužem a ženou. Věrní však můžeme být svým názorům, své vlasti nebo své práci. Věrnost práci už bychom mohli nazvat posláním.

4.2.1 Jaký je věrný učitel

V angličtině dvě možnosti, jak přeložit slovo věrnost. Rozlišuje mezi *fidelity* a *faithfulness*. Výraz *faithfulness* znamená závazek vůči něčemu nebo někomu, např. manželská věrnost. Zatímco *fidelity* je odvozena od latinského slova *fides*, což znamená „víra“. Potom *fidelity* je stav věrnosti. Je to vlastnost, tedy být věrný, loajální.¹⁵³ Keenan ve své práci užívá výraz *fidelity* a definuje věrnost, jako ctnost uznávající, že jsme všichni utvářeni množstvím specifických mezilidských vztahů. Proto nás věrnost učí, že ve svých vztazích musíme hledět na druhého v celé jeho specifčnosti. Věrnost tak vyžaduje, abychom k vyjádření vztahu přistupovali čestně.¹⁵⁴

Švec charakterizoval předpoklady eticky orientované výuky jako snahu učitele o vytvoření pracovně tvořivého klimatu. Učitel by měl vyjadřovat své vlastní city, umožňující žákovi citlivě prožívat výuku a dění ve třídě. Učitel přenáší nadšení a pozitivní energii na žáky. Učitel respektuje jedinečnost žáků jako neopakovatelných individuí, svérázných sebetvůrců, jedinečných nositelů lidských práv, zodpovědnosti a hodnot. Učitel podporuje žákovskou sebedůvěru a pomáhá jim při rozvíjení pozitivního sebepojetí. Upřednostňuje pozitivní hodnocení.¹⁵⁵

4.2.2 Popis věrného učitele po dosažení cíle

Učitel musí mít rád děti a mládež a musí být schopen s nimi relevantně komunikovat. Děti a mladí lidé mají přirozený smysl poznat, zda je učitel akceptuje a dokáže je mít rád takové, jací jsou. Žáci vycítí, zda je učitel autentický či nikoliv. Ve vztazích s dětmi je

¹⁵³ Srov. *VOCABULARY.COM*. [online] Dostupné z: <https://www.vocabulary.com/dictionary/fidelity> .

¹⁵⁴ Srov. KEENAN, James F., *Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics*, [online], s. 195. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

¹⁵⁵ Srov. ŠPINER Dušan, *Eticko-filozofický aspekt výchovno-vzdělávacího procesu*, s.25.

potřeba být sám sebou. Učitel tedy nemůže být ideální. „Ideální“ učitel přináší do vztahu nejistotu, nevyrovnanost a nespokojenost. Naopak přirozená osobnost učitele je schopna dosáhnout konzistence v jednání, a ta je důležitá pro osobnost žáka.¹⁵⁶

4.2.2.1 Příklad nevěrného učitele

„Nový člen kolektivu 4. třídy Pavel, malý a obrylený mohutnými obroučkami, prozatím nenašel žádného kamaráda. Neměl ani žádného spolužáka vedle sebe v lavici, a proto se na různé věci ptal paní učitelky. Bohužel, ta učila prvním rokem a Pavlovy stálé otázky jí brnkaly na nervy. Když Pavel pomalu a soustředěně počítal příklad na tabuli, učitelka mu ironicky vyčetla, že s brýlemi přece musí vidět lépe O přestávce se spolužáci posmívali a bavili se tím, že mu sebrali brýle, které následně rozbili. Nezkoušeností ovšem nelze omluvit jednání „učitelky“, která neustále vytýkala žákovi jeho dlouhé vlasy, Jednoho dne vešla o velké přestávce v dlouhém bílém plášti a s gumovými rukavicemi do třídy. Žáčka posadila na židli vedle katedry a mřížkami ho ostříhala.“¹⁵⁷

Hodnocení dle faktorové analýzy neetického chování pedagogů: neposkytnutí pomoci a podpory potřebným žákům; vědomé přehlížení (neřešení) výchovných a vzdělávacích problémů žáků; špatný příklad učitele; nevyzpytatelné změny nálad; vědomé stresování žáků různými formami; jednostranná propagace vlastních názorů; ovlivňování žáků k nesprávnému jednání; ironizování a zesměšňování žáků; dehonestace žáků; vědomé nespravedlivé hodnocení žáků; nestačí na profesi; asociální jedinec s předsudky, se sníženým sebeovládáním a zneužití postavení; špatný vztah k žákům; nadřazenost¹⁵⁸

4.2.3 Popis prostředků, jak se stát věrným učitelem

V této části jsem vyhledala v Etickém kodexu křesťanského učitele články, které svým obsahem odpovídají ctnosti věrnosti.

¹⁵⁶ Srov. KOŤA Jaroslav, *Profesní etika učitelství*, s.66.

¹⁵⁷ ČAPEK Robert., *Odměny a tresty ve školní praxi*, s.82.

¹⁵⁸ Srov. VACEK Pavel, *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*, s. 171.

I. Povinnosti a vztah k Bohu

- Článek 1 – Křesťanský učitel žije v souladu se svou vírou a snaží se předávat evangelium svým žákům.¹⁵⁹

Křesťanský učitel ví, že předávání hodnot a výchova mají větší význam než pouhý přenos znalostí, proto považuje své učitelské poslání za součást Božího plánu.

- Článek 3 – Svoje stavovské poslání chápe jako součást Božího plánu a přijímá ho jako osobní úlohu s vědomím, že kromě společenské zodpovědnosti za jeho plnění zodpovídá i Bohu.¹⁶⁰

Křesťanský učitel žije svou vírou. Jeho život má odrážet křesťanské hodnoty a principy. Poskytuje inspiraci pro žáky. Může vést diskuse o etických otázkách z křesťanského hlediska. Učí žáky respektu k různým náboženstvím a podporuje tolerantní a inkluzivní prostředí ve škole.

II. Povinnosti a vztah vůči sobě

- Článek 2 – Má pozitivní vztah k dětem a ztotožňuje se svým učitelským povoláním.¹⁶¹

Děti se musí cítit milované a respektované. Učitel má respektovat názory, pocity a potřeby svých žáků. Musí být otevřený dialogu a chápat, co děti prožívají.

- Článek 6 – Závažné mravní rozhodnutí vykonává podle svého osobního svědomí.¹⁶²

Rozhodování podle svědomí vyžaduje odpovědnost za důsledky svého rozhodnutí. Učitel na to musí být připraven, i když je obtížné. Nesmí zapomínat, že jeho rozhodnutí a jednání musí být v souladu s mravními principy a s normami.

¹⁵⁹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.7.

¹⁶⁰ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.7.

¹⁶¹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.8.

¹⁶² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.8.

III. Povinnosti a vztah vůči žákům

- Článek 3 – Vnitřní svoboda a zodpovědnost umožňují křesťanskému učiteli provázet mladé lidi na cestě k nezávislosti a vytvářet nekomplikovaný vztah mezi učitelem a žákem osvobozený od omezování a závislosti.¹⁶³

Učitel dává prostor názorům žáků a studentů. Rozvíjí tím jejich vlastní identitu a sebevědomí, Je to prostředek k rozvíjení schopnosti kritického myšlení. Respektuje individualitu každého žáka. Učitel poskytuje směr, potřebnou radu a vedení.

- Článek 7 – Napomáhá k uspokojování základních životních potřeb žáků: biologických psychologických, duchovních, sociálních a vývojových.¹⁶⁴

Učitel reaguje na zdravotní problémy nebo specifickou péči potřebného žáka. Vytváří pozitivní prostředí, aby se žáci cítili bezpečně. Je schopen poznat emocionální potřeby žáků. Podporuje duchovní vývoj svých žáků. Respektuje jejich náboženské a duchovní přesvědčení. Musí rozpoznat vývojové potřeby jednotlivých žáků.

- Článek 10 – Soustavně vede žáky a učí je sebekontroly vyučovacích výsledků, chování a kritickému sebehodnocení.¹⁶⁵

Učitel pomáhá žákům rozumět významu sebekontroly a samodisciplíny. Pomáhá formovat jejich kritické myšlení. Vede je k zhodnocení svého výkonu a chování, k schopnostem reflektovat, co udělali dobře, co mohou zlepšit. Postupně učitel dává žákům více samostatnosti a odpovědnosti.

- Článek 13 – Křesťanský učitel žákům přibližuje osobu Ježíše Krista a jeho učení a rozšiřuje jejich duchovní obzory.¹⁶⁶

Křesťanský učitel přibližuje Ježíše Krista a jeho učení žákům. Rozvíjí jejich duchovní rozměr a hodnoty.

¹⁶³ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

¹⁶⁴ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

¹⁶⁵ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

¹⁶⁶ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

- Článek 15 – Křesťanský učitel je přítelem svých žáků a takovým zůstane i tehdy, když žáci opustí školu.¹⁶⁷

Učitel je otevřený a důvěryhodný. Komunikuje s žáky. Umožňuje jim sdílet myšlenky, problémy a radosti. Projevuje zájem o životy svých žáků mimo školní prostředí, o jejich koníčky, zájmy, cíle a úspěchy.

IV. Povinnosti a vůči škole a spolupracovníkům

- Článek 4 – Učitel je klíčovým tvořivým činitelem výchovné a vzdělávací práce školy a zároveň spoluvůrcem celkové atmosféry v církevní škole.¹⁶⁸

Učitel podporuje spolupráci a otevřenou komunikaci ve škole, spolupráci s kolegy, rodiči a dalšími členy školní komunity

- Článek 6 – Křesťanský pedagog se s cíli školy naplno a s maximálním úsilím identifikuje a cítí vlastní zodpovědnost za její chod, a to i přes to, že za svoji práci a úsilí není společností dostatečně odměňován, a to ani finančně, ani respektem.¹⁶⁹

Učitel má pochopení cílů a poslání školy, v níž pracuje, znalost vzdělávacího programu a filozofii školy. Ztotožňuje se s cíli školy a aktivně přispívá k jejich dosažení. Hledá způsoby a postupy, jež odpovídají cílům školy. Měl by mít zdravé sebevědomí a sebeúctu. Jeho věrnost nemůže ohrozit jeho integritu.

VI. Povinnosti a vztah ke společnosti

- Článek 1 – Křesťanský učitel svým životem a postoji prokazuje nenahraditelnou službu nejen žákům, studentům a škole, ale je užitečný i pro své okolí.¹⁷⁰

Učitel je veřejná osoba a z toho plyne jeho zodpovědný za veřejný zájem. Angažuje se v diskusích o vzdělávání, kultuře, životním prostředí a dalších veřejných tématech. Přispívá ke společenskému a kulturnímu rozvoji svého okolí.

¹⁶⁷ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

¹⁶⁸ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

¹⁶⁹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

¹⁷⁰ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.12.

- Článek 3 – Hledá způsob na získání přiměřené orientace ve společenské situaci a kultuře, aby mohl splnit své výchovné a kulturní poslání.¹⁷¹

Učitel aktivně sleduje události ve společnosti a kultuře. Zapojuje se do vzdělávacích aktivit, které zahrnují společenské a kulturní témata. Organizuje tematické projekty, návštěvy muzeí, kulturní akce.

- Článek 8 – Učitel se má aktivně zapojit do stavovských organizací, které umožňují splnit jeho úkoly s větším úspěchem.¹⁷²

Učitel aktivně přispívá ke vzdělávání. Stavovské organizace poskytují platformy pro sdílení zkušeností mezi učiteli. Snaží se zapojit do aktivit, jejichž cílem je zlepšit podmínky ve školství.

4.3 Aplikace ctnosti péče sám o sebe do pedagogické praxe

To, že by péče o sebe mohla být ctností, může znít trochu pochybně. Zamyslíme-li se však nad touto skutečností v samém základě, je jasné, že ztráta zájmu o sebe vede k nedostatečné sebedůvěře, možná k falešné skromnosti, a nakonec k nemocnému psychickému zdraví. Pokud se máme rádi příliš, může se jednat o narcismus, vysoké sebepojetí a egoismus. Proto člověk nutně o sebe musí pečovat ve zdravé míře a lásku spravedlivě dělit mezi sebe a ostatní.

4.3.1 Jaký je učitel pečující sám o sebe

Míru ctnosti péče sám o sebe (platí to stejně pro všechny ctnosti) je potřeba neustále hledat a vyvažovat. Díky péči o sebe člověk poznává své povolání být za sebe zodpovědný a poznat vlastní schopnosti. Péče o sebe nám připomíná, že musíme být v našich vztazích zodpovědní také vůči sobě.¹⁷³

Péče sama o sebe vyžaduje duševní zdraví, které se odvíjí od pozitivního myšlení. Dalšími předpoklady péče o sebe je objektivní uvědomění si sama sebe, zdravé sebevědomí.

¹⁷¹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.12.

¹⁷² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.12.

¹⁷³ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 196. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

Učitel by si měl udržet určitý stupeň nezávislosti. Nemůže se zavděčit každému, u všech nebude oblíbený a s tím musí být smířený. Dobrá stresová odolnost je možnost zvládat moc sám nad sebou. A nezapomínat, že je dobré být občas sám o samotě, sám se sebou.¹⁷⁴ K odrytí vlastní vnitřní síly je potřeba dokázat se soustředit, usebrat se, koncentrovat se.¹⁷⁵

4.3.2 Popis učitele pečujícího sám o sebe po dosažení cíle

Učitel musí začít vidět sám sebe jako „dílo sebe samého“. Na sebe musí brát zřetel nejen v neustálých změnách školského systému, ale i v otázkách pojetí vlastního života.¹⁷⁶ Učitel i během všedního dne zažívá něco nového, překvapujícího. I malé události mohou znamenat šanci. Záleží na osobě učitele, jak každodennost prožívá. Učitel se tak stává vnímavým i pro malé změny a získává cit pro radost ostatních. Setkáváním s přáteli, cestováním, zájem o kulturu a umění, to vše odkrývá nové možnosti a inspirace.¹⁷⁷

4.3.2.1 Příklad učitele, který nepečuje sám o sebe

*„Jistá středoškolská pedagožka vcházela do třídy se slovy: „Tak dělejte, ať už to máme za sebou.“ Kdokoli ze studentů řekl při zkoušení něco navíc, uslyšel: „To mi nevykládej, chci slyšet to, co je v sešitě.“ Studentka Míša byla ze základní školy zvyklá na otázky a diskusi o tématu s učitelem, ale podobný přístup jí byl u této „učitelky“ na škodu. Učitelce se podařilo Míšu čtyři roky „koupat“ a nakonec také „vykoupat“ u maturity.
...¹⁷⁸*

Hodnocení dle faktorové analýzy neetického chování pedagogů: odmítání dalšího sebevzdělávání; vědomé přehlížení vzdělávacích problémů žáků; špatný příklad učitele; nevyzpytatelné změny nálad; vědomé stresování žáků; nulová inovace vlastních pracovních postupů; svévolné měnění pravidel; vědomé nespravedlivé hodnocení žáků;

¹⁷⁴ Srov. PROKEŠOVÁ Miriam, *Osobnost učitele aneb ten, který miluje*, s.53.

¹⁷⁵ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 212.

¹⁷⁶ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 208.

¹⁷⁷ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 213.

¹⁷⁸ ČAPEK Robert., *Odměny a tresty ve školní praxi*, s.45.

jednostranné prosazování vlastních postojů a názorů; nezájem o žáky a o profesi; egoistické prosazení pod vlivem nálady; zneužití postavení ¹⁷⁹

4.3.3 Popis prostředků, jak se stát učitelem pečujícím sám o sebe

V této části jsem vyhledala v Etickém kodexu křesťanského učitele články, které svým obsahem odpovídají ctnosti péče sám o sebe.

I. Povinnosti a vztah k Bohu

- Článek 4 – Snaží se o prohloubení svého náboženského vzdělání a hlavně duchovního života: četbou, účastí na vzdělávacích aktivitách, meditováním a účastí na duchovních obnovách. ¹⁸⁰

Křesťanský učitel rozvíjí svůj duchovní život. Využívá příležitosti k účasti na duchovních aktivitách. Modlitba by měla být součástí života křesťanského učitele.

II. Povinnosti a vztah vůči sobě

- Článek 2 – Pokračuje ve svém odborném, technickém a jazykovém vzdělávání samostudiem i účastí na skupinovém vzdělávání. ¹⁸¹

Práce učitele vyžaduje rozvoj a vzdělávání. Výzkum a informace jsou dynamické a trvale se vyvíjí. Učitelé investují čas do svého vzdělávání. Využívá příležitosti k osobnímu rozvoji.

- Článek 5 – Praktikuje sebeevaluaci, vyhodnocuje své záznamy a koordinuje uplatňované přístupy a výchovný styl. ¹⁸²

Pedagog pravidelně vyhodnocuje svou práci., Stále je co zlepšovat. Zaznamenává si své poznatky, pozorování a úspěchy, ale také oblasti, které by mohl zlepšit.

¹⁷⁹ Srov. VACEK Pavel, *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*, s. 171.

¹⁸⁰ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.7.

¹⁸¹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.8.

¹⁸² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.8.

4.4 Aplikace ctnosti prozíravosti do pedagogické praxe

Prozíravý je člověk, který se snaží nahlížet do budoucnosti. Tomáš píše, že prozíravý člověk uvažuje o věcech vzdálených, jestliže jsou pomocí nebo překážkou toho, co je v současné době třeba udělat.¹⁸³

4.4.1 Jaký je prozíravý učitel

Prozíravost ve výuce je zásadním činitelem úspěšné pedagogické praxe. Prozíraví učitelé, jsou ve vzdělávacím procesu schopni lépe reagovat na potřeby svých žáků a studentů, aby jim pomohli rozvinout znalosti i jejich osobnost. Na učitelí závisí, jak bude probíhat vyučování a jak bude přistupovat k žákovi, a také ke své profesi. Pokud chce učitel u žáka rozvinout schopnosti, zručnost, správné návyky, jeho socializaci a komunikaci, pokud chce rozvíjet jeho hodnotový systém a jeho osobnost, musí nejprve rozvinout tyto oblasti sám u sebe.¹⁸⁴

4.4.2 Popis prozíravého učitele po dosažení cíle

Učitel není pouze nositel informací, to je vědomostí a faktů. Učitel je osobností, vzorem. Je tvůrce hodnot a hodnotových orientací a postojů. Takovýto učitel nese za své žáky zodpovědnost. Zodpovědnost za cestu, kterou se jejich žáci jednou v životě vydají. Jsou zodpovědní za každého, se kterým se ve svém učitelském životě setkají, a i za ty, se kterými se minou.¹⁸⁵

4.4.2.1 Příklad neprozíravého učitele

„Právě dostudovaná učitelka českého jazyka nastoupila na gymnázium plná energie a znalostí. Bohužel, právě své ohromné vědomosti dávala studentům najevo arogantním chováním. Pokud vyvolaný žák něco nevěděl, vydržela na něho hledět bez jediného slůvka

¹⁸³ Srov. AKVINSKÝ Tomáš. *Summa theologiae*. [online], II – II, q. 47, ar. 1. Dostupné z: <http://summa.op.cz/copyright.php?PHPSESSID=l0m7ep5q5ioj6fhe05k23p14b1>.

¹⁸⁴ Srov. ŠPNER Dušan, *Eticko-filozofický aspekt výchovno-vzdělávacího procesu*, s.19.

¹⁸⁵ Srov. PROKEŠOVÁ Miriam, *Osobnost učitele aneb ten, který miluje*, s.32.

*pomoci třeba čtyři minuty. Další otázka mohla znamenat opět další tři až čtyři minuty ticha, které přerušovala pouze zlostným a ironickým zpochybňováním inteligence zkoušeného. Komunikaci se třídou vedla z pozice nadřazenosti a neomylnosti ...*¹⁸⁶

Hodnocení dle faktorové analýzy neetického chování pedagogů: neposkytnutí podpory potřebným žákům; vědomé přehlížení vzdělávacích problémů; špatný příklad učitele; zesměšňování a ponižování žáků; vědomé, nespravedlivé hodnocení žáků; nadřazenost a asociálnost; nezáměr o potřeby žáků; egoistický jedinec; zneužití postavení¹⁸⁷

4.4.3 Popis prostředků, jak se stát prozíravým učitelem

V této části jsem vyhledala v Etickém kodexu křesťanského učitele články, které svým obsahem odpovídají ctnosti prozíravosti.

I. Povinnosti a vztah k Bohu

- Článek 6 – Na přírodu se dívá jako na dílo Stvořitele, a proto vede každého žáka nejen k ochraně životního prostředí, ale i k jeho tvorbě, a učí ho tak, že kvalita životního prostředí závisí i na něm samotném.¹⁸⁸

Učitel svým přesvědčením seznamuje žáky s úžasným dílem, jakým je příroda a posiluje u žáků smysl pro zodpovědnost a úctu k životu. Pomáhá žákům nevidět přírodu jen jako zdroj surovin, ale jako cenný dar, za který všichni neseme odpovědnost.

III. Povinnosti a vztah vůči žákům

- Článek 12 – Informuje své žáky o možném nebezpečí ze strany společnosti a o úskalí v životních situacích. Pomáhá jim rozvíjet zdravé sebevědomí a sebeevaluační schopnosti.¹⁸⁹

Učitel informuje o možných nebezpečích, se kterými se mohou střetnout. Vede diskuse o rizikovém chování. Rozvíjí jejich zdravé sebevědomí. Učí je vlastnímu zhodnocení situace. Rozvoji kritického myšlení.

¹⁸⁶ ČAPEK Robert., *Odměny a tresty ve školní praxi*, s.26.

¹⁸⁷ Srov. VACEK Pavel, *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*, s. 171.

¹⁸⁸ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.8.

¹⁸⁹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

IV. Povinnosti a vztah vůči škole a spolupracovníkům

- Článek 1 – Rozvoj dětské osobnosti musí být základem a cílem všech výchovných a vzdělávacích pojetí školy. Škola formuje podle plánu žáky a studenty jako samostatné a zodpovědné osobnosti tak, aby se chovali svobodně, zodpovědně a správně.¹⁹⁰

Učitel vede žáky ke odpovědnosti za své rozhodnutí. Učí je nést odpovědnost za své jednání. Komunikaci, kritickému myšlení, spolupráci a řešení problémů.

- Článek 5 – Křesťanský učitel považuje vyučování za cestu k prohlubování víry a při podávání vyučovací látky předává křesťanskou hierarchii hodnot. Žákovi zprostředkovává bližší smysl toho, co vyučuje, a skrze slova ho vede k pravdě.¹⁹¹

Křesťanský učitel předává nejen vědomosti, ale i hodnoty a víru. Pomáhá žákům rozvíjet jejich osobnost a morální hodnoty a podporuje jejich duchovní růst. Může organizovat duchovní aktivity. Respektuje různorodost víry mezi žáky a nevnučuje jim svou víru. Je otevřený a tolerantní.

V. Povinnosti a vztah vůči rodičům žáka

- Článek 4 – Snaží se maximalizovat zájem rodičů o dítě a o jeho problémy a taktně jim zprostředkuje chybějící výchovné vědomosti, případně pomáhá zlepšit jejich komunikaci s dítětem.¹⁹²

Učitel spojuje rodinu a školu. Nabízí rodičům prostor pro rozhovor a poradenství ohledně vzdělání. Informuje rodiče o tom, co se děje ve škole a může jim nabídnout tipy na domácí přípravu a studijní návyky.

VI. Povinnosti a vztah ke společnosti

- Článek 4 – Povinností učitele je upozorňovat veřejnost na význam a potřebu výchovy i vzdělávání, na rizika, které mládeži hrozí, i na problémy, se kterými se bezprostředně setkává, neboť tuto problematiku zná.¹⁹³

¹⁹⁰ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

¹⁹¹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

¹⁹² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.11.

¹⁹³ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.12.

Role učitele je veřejná. Může také plnit širší roli ve společnosti tím, že upozorňuje na možnosti vzdělávání. Má unikátní pohled na mládež a chápe její potřeby. Může se zapojit do aktivit ve svém okolí a přispívat k diskuzím o vzdělání a výchově.

- Článek 5 – Křesťanský učitel zabezpečuje přítomnost církve v oblasti výchovy, vzdělávání a mezilidských vztahů pro blaho lidské společnosti.¹⁹⁴

Křesťanský učitel přenáší křesťanské hodnoty do školního prostředí. Přispívá tím k budování křesťanského společenství. Má být příkladem křesťanského chování a postojů. Jeho jednání a komunikace má odrážet křesťanské hodnoty. Pokud vyučuje náboženství, předává žákům základy křesťanské víry, etiky a morálního učení.

- Článek 6 – Úlohou učitele je předávat mladé generaci kulturní dědictví národa a lidské společnosti a vzhledem k tradici působit jako spolutvůrce současné i budoucí kultury, což však předpokládá jeho vzdělanost a tvořivého ducha.¹⁹⁵

Učitel předává kulturního dědictví a hodnoty. Motivuje žáky k tvořivosti, k rozvoji schopností a dovedností. Podněcuje tvořivost žáků. Dává jim příležitost tvořit vlastní umělecká díla. Organizuje studijní výlety, kulturní akce a návštěvy muzeí, aby žáci mohli osobně prozkoumat kulturní dědictví.

4.5 Milosrdenství formující kardinální ctnosti

Keenan ve svém článku píše o práci doktoranda, který rozpracoval jím navržené kardinální ctnosti zesílené milosrdenstvím. Aplikoval je na jednotlivé případy a rozpracoval katolickou sexuální etiku.¹⁹⁶ Podle jeho příkladu se pokusím zformulovat jednotlivé ctnosti pro katolického pedagoga a vychovatele. Aplikací kardinálních ctností formovaných milosrdenstvím se pokusíme popsat milosrdného učitele podle článku etického kodexu.

¹⁹⁴ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.12.

¹⁹⁵ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.12.

¹⁹⁶ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 193. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

4.5.1 Jaký je spravedlivý učitel formovaný milosrdenstvím

Spravedlnost zformovaná milosrdenstvím nás dělá citlivějšími pro každý náznak porušení rovnosti nebo důstojnosti, který se dotýká každého dítěte a mladého člověka. Spravedlnost zformovaná milosrdenstvím je nanejvýš pozorná k těm, kteří jsou zvlášť zranitelní. Mezi zranitelné můžeme zařadit děti a mladé lidi z nefunkčních rodin, děti bez rodiny, děti nepřijímané svými rodiči, ale také nemocné a postižené děti. Katolický cit pro spravedlnost volá, abychom si všimli, když jsou děti znevažovány svými nejbližšími, nebo jsou postiženy nějakou formou šikany. Milosrdenství spravedlivého pedagoga nás také ponouká, abychom vstoupili do chaosu těch dětí, jejichž důstojnost je zraněna. Spravedlnost formovaná milosrdenstvím propůjčuje jasný zrak, aby pedagog mohl nahlédnout do chaosu života těchto dětí a mladistvých. Tito svým chováním volají po ochraně, azylu a podpoře a pedagog formovaný ctnostmi by měl tomuto volání porozumět a odpovědět.¹⁹⁷

4.5.2 Jaký je věrný učitel formovaný milosrdenstvím

Věrnost zformovaná milosrdenstvím vede křesťanského pedagoga a vychovatele, aby k těm, které vychovávají, přistupovali prozíravě, bez obav a s porozuměním. Ctnost věrnosti prodchnuta milosrdenstvím dává naději do chaosu vzájemných mezilidských vztahů, a učí pedagoga hledět na druhého v celé jeho specifičnosti. Katolická věrnost proto podporuje dialog. Usiluje o to, aby uschopnila učitele komunikovat s dětmi a mladými lidmi o jejich potřebách, nadějích, straších a touhách. Tato věrnost katolickému pedagogovi pomáhá dál růst v lásce a lidskosti.¹⁹⁸

4.5.3 Jaký je učitel pečující sám o sebe formovaný milosrdenstvím

Péče o sebe zformovaná milosrdenstvím nutí pedagoga, aby věnoval pozornost své osobní historii. Každý má své oblasti zvláštní zranitelnosti, jež je třeba spíš rozpoznat než

¹⁹⁷ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 194. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

¹⁹⁸ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 195. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

potlačit. Někdy je pro každého z nás jednodušší zabývat se chaosem druhého než snášet chaos vlastní. Péče o sebe nás zve, abychom byli stejně trpěliví se sebou, jako jsme s druhými. Sebevědomý pedagog usiluje o dobré vztahy, které dělá v kontextu ctností. Pedagog sám sebe vidí jako osobu s tělesnými, duševními a duchovními potřebami, které jsou ve své podstatě dobré, a proto si vyžadují jeho pozornost.¹⁹⁹

4.5.4 Jaký je prozíravý učitel formovaný milosrdenstvím

Křesťanský pedagog a vychovatel má žít praktický život tak, aby eticky zahrnoval celou řadu vztahových nároků, které jsou na něj vznášeny. Vztahy se studenty a žáky, se svými kolegy a nadřízenými, s rodiči žáků, a protože jeho profese má přesah do společnosti, je to i vztah ke společnosti, ve které žije. Ctností jsou tedy vzájemně spjaty začlením do života prozíravého člověka, který je žije. Jednota ctností se nenachází v nějakém teoretickém přiřazení kardinálních ctností ke konkrétním pravomocem nebo záležitostem. Zakládá se spíše na životě ze žití utvářeného prozíravostí předvídající a reagující na nároky ctností.²⁰⁰

4.5.5 Popis milosrdného učitele po dosažení cíle

Při hledání popisu milosrdného učitele mě zaujal působivý popis chování řeholní sestry mezi zoufalými lidskými bytostmi a jejich ošetřovateli na jedné nejmenované psychiatrické klinice. Autor ctnost sestry přímo nepojmenoval „milosrdenstvím“, avšak chování řeholní sestry nás nenechává na pochybách, jakou ctností je její život formován.

Současný výrazný představitel platónské etiky Australan Raimond Gaita ve své knize „Sdílené lidství“ píše o řeholní sestře, která jako ošetřovatelka přišla v šedesátých letech minulého století na psychiatrickou kliniku, kde Gaita pracoval jako pomocník. Popisuje rozdíl v přístupu personálu k pacientům na této klinice a přístupu oné řeholní sestry. Před příchodem řeholnice pacientům nebyla dáována úcta, jakou si každá lidská bytost zaslouží, a proto se s nimi velice často zacházelo velmi surově. Řeholní sestra svým chováním

¹⁹⁹ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 196. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

²⁰⁰ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 722. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

ukazovala, že i tito pacienti jsou rovni svým ošetřovatelům. Nejenom, když promlouvala s nemocnými, ale vše v jejím chování, ve výrazu tváře, v jejích pohybech ostře kontrastovalo s chováním psychiatrů a sester na klinice.²⁰¹ Její chování, bylo zajisté také formováno jejím náboženským přesvědčením, ale klíčovou roli sehrály ctnosti charakteru, jimž dala obsah a formu kázání vyžadovaná jejím povoláním. Tyto ctnosti autor pozoroval i u jiných lidí. Chování sestry na něj zapůsobilo hlavně schopností odhalovat plné lidství u lidí, jimž jejich neštěstí učinilo toto lidství neviditelným. Gaita pojmenoval toto chování pozorované u řeholní sestry - „láska“.²⁰² Uvažuje, že sestra byla určitě přesvědčena, že všichni pacienti, s nimiž přišla do styku byli Boží děti, ale čistota jejího láskyplného chování nedokazuje její náboženské vyznání. Její čistá láska byla bezpodmínečná.²⁰³ Lidské bytosti mají schopnost navzájem se ovlivňovat způsoby přesahujícími rozum a zásluhy. Ale právě to nám poskytuje vědomí lidské individuality, které vyjadřujeme slovy, že lidské bytosti jsou jedinečné a nenahraditelné.²⁰⁴

Stejně jako tato řeholní sestra je milosrdný učitel a vychovatel ten, jehož ctnostný život je formován ctností milosrdenství. Tak vidí v každém dítěti a mladém člověku jedinečnou bytost a Boží dítě milované milosrdným Otcem a stejně jako On miluje nezištnou láskou všechny své děti, tak se i křesťanský pedagog každodenně učí milovat své svěřence.

Jestliže si vezmeme Keenanovu výše uvedenou definici: „Milosrdenství zpevňuje spravedlnost tím, že bere v úvahu existenci jedinců na okraji zájmu společností. Je mylné myslet si, že milosrdenství usměrňuje spravedlnost. Milosrdenství nás nutí všimnout si, že spravedlnost platí pro všechny, zvláště pro ty, kteří jsou v chaosu na periferiích.“²⁰⁵ Jednání Gaitovy řeholní sestry můžeme nazvat milosrdenstvím. A jak zdůrazňuje Gaita, tato ctnost není nijak předurčena zasvěceným osobám. Vidět více než spravedlivě dítě zmítající se v chasu vztahů a bolestí, v kterých uvízlo ne svým přičiněním, je výzvou pro milosrdného učitele a vychovatele.

²⁰¹ Srov. GAITA Raimond, *Sdílené lidství*, s. 43.

²⁰² Srov. GAITA Raimond, *Sdílené lidství*, s. 45.

²⁰³ Srov. GAITA Raimond, *Sdílené lidství*, s. 46.

²⁰⁴ Srov. GAITA Raimond, *Sdílené lidství*, s. 50.

²⁰⁵ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 192. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

4.5.6 Popis prostředků, jak se stát milosrdným učitelem

V této části jsem vyhledala v Etickém kodexu křesťanského učitele články, které svým obsahem odpovídají ctnosti milosrdenství.

IV. Povinnosti a vztah vůči škole a spolupracovníkům

- Článek 8 - Spolupráce křesťanského učitele se všemi bližními v bratrském duchu a jeho snaha o dosažení společného blaha je jeho zodpovědnou úlohou a závazkem při budování Božího království již zde na zemi a v našem životě.²⁰⁶

Křesťanský učitel vstupuje do vztahů s ostatními lidmi. Každého člověka vidí jako bližního, kterému je připraven pomáhat dosáhnout jeho potřeb a cílů. Ke každému přistupuje s úctou a láskou k bližnímu bez ohledu na její pozici, přesvědčení nebo vlastnosti.

²⁰⁶ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.11.

5 Aplikace Keenanovy etiky ctností na učitele v praxi

V této části se pokusím aplikovat Keenanovy kardinální ctnosti, které jsme v předchozí kapitole teoreticky zformovali na konkrétní oblasti pedagogické praxe. Etika učitele zde není závislá na povinnostech, kterými je učitel zavázán instituci, ale předpokládá vnitřní motivaci učitele k rozvoji sebe sama. Kardinální ctnosti se projevují ve vztahu k jednotlivým účastníkům vzdělávání, k rodinným příslušníkům a společnosti. V praxi se uplatňují i další ctnosti, které mohou být učiteli programem pro jeho celoživotní profesní rozvoj. Nejen statečnost a mírnost, které podporují kardinální ctnosti, jsou pro učitele pomoci, protože je stále vystavován každodenním výzvám.

V praxi můžeme dosáhnout dober pro účastníky praxe, podřídíme-li se ve svém vztahu v rámci této praxe ostatním účastníkům. Musíme se naučit rozpoznávat, co komu přísluší, a musíme být připraveni podstoupit jakékoliv riziko vlastního ohrožení, které bude od nás tato praxe vyžadovat. Je nezbytné pozorně naslouchat tomu, co nám kdo říká o našich nedostatcích, a se stejnou opatrností reagovat na skutečnosti. Za nezbytnou součást jakékoliv praxe s inherentními dobry a měřítky zdatnosti musíme přijmout ctnosti. Jestliže budeme chtít klamat, znemožní nám to dosáhnout měřítek zdatnosti či dober inherentních praxí do té míry, že se praxe stane nesmyslnou a zůstane pouhým nástrojem k dosažení vnějších dober. Znamená to, že každá praxe vyžaduje určitý vztah mezi těmi, kdo se na ní podílejí.²⁰⁷

Etika ctností se zaměřuje na rozvoj a podporu ctnostných charakterových rysů u jednotlivců jako základ pro etické rozhodování a chování. Pokud se aplikuje na kontext vzdělávání pedagogů, zdůrazňuje význam nejen předávání znalostí a dovedností, ale také kultivace ctnostných kvalit a morálních dispozic u těch, kteří budou zodpovědní za výuku. Ctnosti mají v katolické kultuře významné místo. Ctnosti jsou vnímány jako klíčové pro křesťanský morální život a formování komunity víry a tím může etika ctností přispívat k formování křesťana.²⁰⁸

²⁰⁷ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.224.

²⁰⁸ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 197. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

5.1 Spravedlnost

Spravedlnost ovlivňuje, jakým způsobem učitelé přistupují k žákům a studentům, jejich rodinným příslušníkům, ale také k sobě navzájem. Spravedlnost ve vzdělávání znamená také ohleduplnost k individuálním rozdílům a potřebám žáků. Spravedlnost ve vzdělávání znamená vytvořit prostředí, které je spravedlivé, inkluzivní a podporuje rozvoj každého studenta.

- Aristoteles mluví o spravedlnosti jako o dokonalé ctnosti, protože ten, který ji má, užívá ji dokonale vůči druhému, a nejen pro sebe. Spravedlnost koná to, co prospívá druhému.²⁰⁹
- Tomáš Akvinský říká, že spravedlnost, řídí člověka v jeho vztazích s jinými lidmi.²¹⁰
- Zdatnost vychovatele je v jeho přesvědčivosti, přesvědčivost v oddanosti pravdivosti a spravedlnosti. Tato oddanost je zjevný úkol, kterému je vychovatel podroben.²¹¹
- Spravedlnost se nedá naučit, dá se objevit jen hlubokým a mnohdy bolestným myšlením. Spravedlnost není technická záležitost, nebo je, ale jenom pro ty, kteří ji spojují s „vůlí k moci“.²¹²

Spravedlnost vyžaduje, abychom s druhými lidmi jednali s ohledem na jejich zásluhy, a to podle jednotlivých a neosobních měřítek. Pokud se odkloníte od těchto měřítek spravedlnosti v nějakém konkrétním případě, definuje to náš vztah jako v jistém smyslu zvláštní nebo odlišný.²¹³ Odlišný od zvyklostí v dané praxi, mohli bychom říci nestandardní chování.

Právo České republiky zajišťuje spravedlivý přístup každého učitele ke každému žáku. Nejenže každé dítě má povinnost absolvovat školní docházku, ale má právo na

²⁰⁹ Srov. ARISTOTELES, *Etika Nikomachova*, V, 3, 113.

²¹⁰ Srov. AKVINSKÝ Tomáš. *Summa theologiae*. [online], II – II, q. 58, ar. 5. Dostupné z: <http://summa.op.cz/copyright.php?PHPSESSID=l0m7ep5q5ioj6fhe05k23p14b1>.

²¹¹ Srov. PALOUŠ Radim, *K filosofii výchovy*, s. 154

²¹² Srov. HOGENOVÁ Anna, *Éthos ve výchově, umění a sportu*, s.25.

²¹³ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.225.

spravedlivý a rovný přístup a spravedlivé hodnocení.²¹⁴ Zákonné normy by však měly být pro každého pedagoga minimem jeho jednání.²¹⁵ Stejně jako nejdeme nakupovat, abychom nekradli, tak nenacházíme naplnění profese učitele v naplnění školského zákona. Učitel se buď musí naučit držet určitých pravidel ve své pedagogické praxi nebo je vnitřně motivován být spravedlivý vůči žákům a studentům, které bude nejen hodnotit, ale bude ke každému z nich přistupovat jako k jedinečné bytosti v každém jednom okamžiku vyžadujícím ojedinělé rozhodnutí. Učitel je odborně vzdělán, ale žádná kompetence jej nedokáže připravit na stále nové situace, které provázejí lidské bytosti. Přes svou profesionální zkušenost musí být učitel připraven jakoby začínat stále znovu. Je to nárok na zvláštnost výchovné situace a vychovávaného.²¹⁶ Spravedlnost žádá zohledňovat ve vlastní vůli i ve vlastním jednání práva druhých i svá, s ohledem na přiměřenost a rovnost.²¹⁷

Spravedlivý učitel hodnotí a zhodnocuje pokrok a úspěchy žáků bez diskriminace a neupřednostňuje žádného žáka. Zohledňuje různorodé styly učení a individuální potřeby studentů a při hodnocení je spravedlivý a objektivní. Snaží se zprostředkovat přiměřené prostředky pro studenty se zvláštními vzdělávacími potřebami, aby mohli úspěšně studovat a rozvíjet své schopnosti. Hodnocení by mělo zahrnovat různé metody, aby byla zohledněna různorodost dovedností a schopností žáků. Spravedlivý učitel poskytuje zpětnou vazbu žákům, aby jim pomohl pochopit výsledky jejich práce. Zpětná vazba má být konstruktivní a podporující, aby se žák mohl rozvíjet. Lukášová píše, jestliže přijme učitel profesionální orientaci jako životní poslání, přijímá i odpovědnost za vedení dítěte nebo studenta od respektování spontánních impulsů jeho rozvoje až k profesionálnímu otevírání možností budoucího životního seberozvoje žáka v souladu s ním samotným.²¹⁸

V každém kolektivu se setkají osobnosti z různého názorové spektra a zároveň vznikají situace, které je potřeba vyřešit. Stejně tak je potřeba vykonat činnosti vyskytující se

²¹⁴ Srov. ZÁKON č. 561/2004 Sb. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (školský zákon). [online] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561> .

²¹⁵ Srov. PELCOVÁ, SEMERÁDOVÁ, *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*, s.107.

²¹⁶ Srov. PELCOVÁ, SEMERÁDOVÁ, *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*, s.110.

²¹⁷ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Morální výchova v nemorální společnosti*.s.137.

²¹⁸ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 27.

nerovnoměrně a jsou vnímány jako neoblíbené či podřadné. Spravedlivý učitel by měl být transparentní ohledně toho, jak a proč rozděluje různé činnosti. Měl by jasně komunikovat své rozhodnutí a zdůvodnit, proč se určitá činnost přiděluje určitým žákům. Učitel by měl dbát, aby činnosti byly rozdělovány dle nestranných pravidel, brát v úvahu individuální schopnosti žáků a poskytovat příležitost žákům k rozvoji jejich dovedností a zájmů. Dobrý učitel dokáže z neoblíbených činností vytěžit prostředek k rozvíjení žákovských dovedností, jestliže umí proměnit některé neoblíbené činnosti v prostředek k osobnímu růstu a rozvoji žáků. S tím souvisí i zpětná vazba, které by učitel měl být otevřený. Pokud se ukáže, že rozdělování činností není vnímáno jako spravedlivé, měl by učitel s žáky diskutovat o změně. Muchová uvádí, že žáci se mají učit uplatňovat spravedlnost a právo vzhledem ke skupinám, ve kterých žijí. Pro výchovu ke spravedlnosti platí, že jde o rozvíjení postojů žáků ke konkrétním vyjádřením spravedlnosti. Důležité je dát dětem prostor, aby mohly hovořit, a samotné chování učitele se může stát klíčovou zkušeností pro žáka.²¹⁹

Spravedlivý pedagog přijme opatření pro odstranění jakéhokoli druhu diskriminace ve škole a vytváří prostředí, které respektuje kulturní a etnickou rozmanitost. Prostředí, ve kterém se všichni žáci a studenti cítí vítáni. O situaci ve škole Muchová uvádí, že nárok vychovávat děti ke ctnosti spravedlnosti, je náročný výchovný cíl, protože chovat se ke svému okolí spravedlivě není přirozená vlastnost člověka.²²⁰

Keenan píše, že spravedlnost se opírá o nestrannost a univerzalitu.²²¹ Muchová říká, že spravedlnosti znamená, nedopouštět se bezpráví, nedopouštět se neoprávněných zásahů do života druhých lidí, nenarušovat prostor svobody druhých lidí, nepoškozovat cizí osobnost ani nic, co k ní patří.²²²

²¹⁹ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Morální výchova v nemorální společnosti*.s.139.

²²⁰ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Morální výchova v nemorální společnosti*.s.138.

²²¹ Srov. KEENAN, James F., *Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics*, [online], s. 190. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

²²² Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Morální výchova v nemorální společnosti*.s.137.

5.2 Věrnost

Věrnost (loajalita) v pedagogické praxi se týká oddanosti a závazku pedagogů vůči žákům a studentům, vzdělávací instituci, profesní etice a pedagogickým principům. Závazek k věrnosti pomáhá vytvářet pozitivní vztahy mezi pedagogy a žáky nebo studenty a posiluje kvalitu vzdělávání. Je to důležitý prvek úspěšné pedagogické praxe podporující důvěru a kvalitu vzdělávání.

- Základem spravedlnosti je věrnost, tj. stálost a pravdivost řečeného a dohodnutého.²²³
- Ctnost věrnosti již byla ceněna v herojských časech. Nemyslí se jen *věrnost* ženy vůči manželovi, ale i věrnost pasáka vepřů vůči jeho pánovi. Chápání ctnosti věrnosti je zde vnější.²²⁴
- Jen věrný člověk je sám svým vlastním soudcem. Očekáváme zvnitřněné pochopení mravnosti jako věci vlastního svědomí.²²⁵
- Pokud existuje láskyplný vztah, pak poslušnost a slušnost z něj svobodně plynou. Ze svobodné vzájemnosti vztahů vzniká nárok věrnosti. Poslušnost nepřichází ze strachu a z nařízení.²²⁶
- Základem etiky ve výchově je věrnost tomu, co je nejhlubší. Je to všeobecný základ etiky a je to podstata zvyku, v řečtině nazývaného *etos*. Je to něco nevysvětlitelného, nemá to žádnou moc, ale ani bezmoc.²²⁷
- Pedagogický *erós*, hluboká náklonnost. Vazba, jež umožňuje výchovu, kterou formuje jako vztah. Pedagogický *erós* definuje Platón jako schopnost zaujmout, strhnout, ohromovat, fascinovat své žáky, uzurpovat jejich pozornost a úctu, ale zároveň jim nechat jejich svobodu a autonomii. To je pedagogická genialita, jejímž základním projevem je přispět k zrození něčeho nového.²²⁸

²²³ Srov. SOKOL Jan, *Etika a život, pokus o praktickou filosofii*, s.84.

²²⁴ Srov. SOKOL Jan, *Etika a život, pokus o praktickou filosofii*, s.127.

²²⁵ Srov. SOKOL Jan, *Etika a život, pokus o praktickou filosofii*, s.127.

²²⁶ Srov. PALOUŠ Radim, *Mravnost, svoboda, poslušnost, kázeň*, s.39.

²²⁷ Srov. HOGENOVÁ Anna, *Éthos ve výchově, umění a sportu*, s.27.

²²⁸ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Vzorci lidství*, s. 141.

Ctnosti nacházejí svůj smysl a účel také v udržování tradic, které praxím a jednotlivým životům poskytují nezbytný historický kontext. Význam ctnosti věrnosti je nejvíce patrný tehdy, když je nejméně přítomna. Tuto ctnost nesmíme zaměnit s žádnou formou konzervativního nadšení pro „staré věci“. Projevuje se spíše v pochopení budoucích možností, které minulost zpřístupnila přítomnosti. V praktickém uvažování se tato ctnost projevuje v jisté schopnosti úsudku, která je jednajícimu dána ve znalosti, jak vybírat z příslušných maxim a jak je aplikovat v příslušné situaci.²²⁹ Tuto ctnost je třeba stále znovu potvrzovat skutky. Bez věrnosti ztrácejí ostatní ctnosti do jisté míry význam. Věrnost je posilována křesťanskou ctností trpělivosti a aristotelskou ctností statečnosti, ale není s nimi totožná, ale zároveň je obě posiluje. Věrnost vyžaduje poznání povahy světa a poznání určitého ohrožení integrity.²³⁰

Pedagogové by měli být zdravě oddáni svému poslání a svým studentům. Respektováním jejich potřeb, zájmů a individuality jejich osobností. Učitelé jsou také součástí instituce, s níž jsou loajální a dodržují stanovená pravidla a etické normy školy. To mimo jiné zahrnuje dodržování rozvrhu, dodržování bezpečnostních opatření a věrnost školním hodnotám.

Ctnost věrnosti v sobě obsahuje také věrnost vůči vlastním dětem, a věrnost vůči dětem, se kterými má učitel specifický vztah. Vztah k dětem svých kolegů, sousedů, příbuzných nebo přátel. Zde se dříve či později může střetnout s problémem upřednostňování dětí na základě těchto specifických vztahů. Jak píše Keenan ctnost spravedlnosti začne konkurovat ctnost věrnosti a člověk musí usilovat o nestrannost spravedlnosti a také o rozvoj konkrétních vazeb.²³¹ Učitel by měl zaručit, že zachází se všemi žáky spravedlivě a rovnocenně. Věrnost v tomto smyslu znamená, že nepreferuje některé žáky před ostatními.

Věrnost nás tedy zavazuje k dodržení závazků ve vztazích k lidem, hodnotám nebo institucím. V situacích, kdy jsou vztahy, s nimiž nás spojuje věrnost, ohroženy, jsme jen zřídka schopni splnit všechny původní morální závazky. Pedagogická praxe je střetnutím mnoha lidských závazků. Učitele a jeho žáků, závazků mezi učiteli navzájem, učitele ke

²²⁹ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.259.

²³⁰ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.281.

²³¹ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 726. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

škole a naopak, ale i závazek učitele k pedagogickému poslání a mnoho dalších. Proto v tomto prostředí dochází k mnoha konfliktům, které narušují lidské vztahy a závazky s nimi spojené. Dřívější etické závazky zanechávají v takto přerušovaných vztazích zbytkové závazky. Tyto závazky, které lidé nebyli schopni splnit, vytvářejí závazky nové. Pokus vynahradit nějakým způsobem tento závazek může jistým způsobem pomoci zmírnit morální lítost zúčastněných (postižených) osob. Lidé se mohou pokusit poskytnout náhradu, omluvit se, zkusit uzdravit vztah, udělat opatření, aby se konflikt neopakoval.²³² V prostředí školy je pedagog povolán tvořit vazby a věnovat jim pozornost a péči věrnosti a snažit se je chránit a posilovat.

5.3 Péče sama o sebe

Péče o sebe sama je důležitým aspektem pro učitele a pedagogy. Práce s žáky a studenty a vzdělávání je náročné a stresující. Každý učitel musí dbát na své vlastní fyzické a psychické zdraví, aby byl schopen plnit své profesionální povinnosti dlouhodobě a efektivně. Učitelé by měli investovat prostředky do svého odborného rozvoje a vzdělávání. Pravidelně také reflektovat svou pedagogickou praxi a rozmýšlet o tom, co funguje a co by mohlo být zlepšeno.

- Sókratés i Platón vyzívají k „péči o duši“. Což asi znamená kritické posuzování vlastních činů a stálou otázku, zda člověk nezaměňuje „dobré“ za příjemné a pohodlné.²³³
- Jakmile si člověk v hlubším smyslu uvědomí sama sebe jako myslící a jednající osobu a začne reflektovat své jednání, otvírá se mu také nová oblast svobody, kde můžeme hovořit o individuální morálce a odpovědnosti.²³⁴
- Výchovné pohyby jsou nejen sebeprosazením, úsilím o uznání druhými, ale také „prací na sobě“ a bojem nejen s druhými, ale především sám se sebou. Vystavujeme se konfrontaci s věcmi a s druhými lidmi. Pohyb sebeprodukce je prodloužením já do světa, je to způsob otevření se světu, okamžik sebenalezení nebo sebeztráty.²³⁵

²³² Srov. BRENKERT, BEAUCHAMP, *The Oxford Handbook of Business Ethics*, s.245.

²³³ Srov. SOKOL Jan, *Etika a život, pokus o praktickou filosofii*, s.134.

²³⁴ Srov. SOKOL Jan, *Etika a život, pokus o praktickou filosofii*, s.134.

²³⁵ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Výchova v ontologickém a etickém ohledu*, s.11.

- Pro vychovatele snaha o to být nejen dobrý ve svém povolání, ale být lepší a nejlepší je nárokem k sobě samému, a to s ohledem na dobro věci.²³⁶
- Při hledání vlastního místa, je nejdůležitější nalézt místo mezi druhými, své místo, v němž nacházíme sama sebe uprostřed vztahů k druhým.²³⁷
- Zanedbávání péče o duši není jen prohrškem proti lidskému bytostnému určení, ale proti bytí vůbec, proti universální komunitě, proti Božimu světu, jak to plyne z pedagogiky J. A. Komenského.²³⁸
- Vychovávateľ vychovávaje, žije jako ten, kdo nikdy není se svou vlastní výchovou zcela hotov. Zmíněný bytostně lidský rys, tkví ve schopnosti a možnosti překračovat úzké horizonty své vlastní aktuální danosti, znamená zahrnout definitivní nedefinitivu do cílů výchovného působení.²³⁹
- Učitel by se měl naučit vidět sama sebe jako „dílo sebe samého“.²⁴⁰ Přitom průvodním zjevem učitelského života je neustálé pochybování o sobě samém.²⁴¹
- Výchova je základní způsob, jak se lidská existence chová vůči své vlastní pochybnosti. Proto výchova musí plnit svůj úkol být porozuměním člověka v jeho nedokonalosti, otevřenosti a svobodě.²⁴²

Pojem Já vyžaduje dvojí. Na jedné straně jsem to, za co jsem v době žití svého příběhu, který probíhá od narození do mé smrti, oprávněně považován druhými. Ale jsem i subjektem dějin, které náleží mně a nikomu jinému a které mají svůj zvláštní význam. Od narození do smrti každý neseme zodpovědnost za své jednání, ale zároveň jsme součástí příběhu druhých lidí, stejně jako oni jsou součástí našeho příběhu.²⁴³ Dotazování na to co, jsem udělal a proč, přemýšlení o rozdílu mezi mým a tvým výkladem, toho, co jsem udělal, je součástí každého příběhu. To vše se podílí na pojmu osobní identita. Při zkoumání našeho jednání a naší identity se ptáme, *Co je pro mne dobrem?* Hledání je občas neúspěšné, ale je třeba v hledání vytrvat. Cíl se stává srozumitelnější teprve

²³⁶ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Výchova v ontologickém a etickém ohledu*, s.15.

²³⁷ Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Výchova v ontologickém a etickém ohledu*, s.12.

²³⁸ Srov. PALOUŠ Radim, *Heretická škola*, s. 83.

²³⁹ Srov. PALOUŠ Radim, *Heretická škola*, s. 91.

²⁴⁰ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Úvod do náboženské pedagogiky*, s.208.

²⁴¹ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Úvod do náboženské pedagogiky*, s.209.

²⁴² Srov. PELCOVÁ Naděžda, *Vzorci lidství*, s. 239.

²⁴³ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.253.

v průběhu hledání a tím, jak se člověk vypořádává s různými obtížemi a komplikacemi. Hledání je spjato se sebepoznáním a s poznáním podstaty toho, co hledáme.²⁴⁴

Učitel není ve škole sám pro sebe, ale pro žáky a studenty. Přesto nebo právě proto je důležité, aby byl osobností. Jestliže je vystaven nárokům, které obnáší vyučování a výchova, musí být nejprve ukotven ve své vlastní identitě.

Identitou učitele rozumíme vědomí sebe sama v učitelské profesi. To je založeno na základních životních stanoviscích, plánech, klíčových vztazích, hodnotách a názorech na pojetí sebe sama v profesi učitelství. Jde o učitelovo profesní Já. Upevňování profesní identity je stálý proces uvědomování si podstaty profese a vlastní profesionality. To je sebeuvědomování v učitelské roli, autonomie, iniciativa, odpovědnost, sebekontrola a vysoká míra angažovanosti v jednání.²⁴⁵

Učitelé jsou vystaveni mnoha nárokům., Příprava a plánování vyučování, hodnocení práce žáků, komunikace s žáky, řešení žákovských konfliktů, administrativa a také učitelův soukromý život, jeho rodina, děti, rodiče. To vše může postupem času přispět k vyhoření učitele. Učitel potom ztrácí zájem o svou práci i o samotné žáky. Je pro něj obtížné být v hodinách kreativní a být tu pro své žáky, když je těžké být sám se sebou. Učitel je podrážděný a není schopen splnit očekávání, které se od něj, od jeho profese vyžaduje. Jsou vyhořelí učitelé, kteří ze školství odejdou, ale ti, kteří zůstanou jsou vyčerpaní a nemají chuť pracovat s dětmi, chuť do života a vše se může podepsat i na jejich zdravotním stavu. Aby se předešlo učitelskému vyhoření, je důležité uplatňovat principy psychohygieny. Učitel by si měl jasně stanovit čas, kdy je k dispozici pro žáky, čas pro školu. Musí se naučit říkat „ne“ a nestydět se za to. Stejně jako je důležité stanovit si čas pro svou práci, musí mít čas pro rodinu, koníčky, přátele. Je důležité naučit se odpočívat.

Prokešová vyjmenovává šest znaků duševního zdraví z hlediska duševní hygieny. Mezi ně řadí uvědomění si sama sebe, zdravé sebevědomí, odolnost proti stresům a schopnost být sám sebou.²⁴⁶ Žáci potřebují učitele, který je může rozvíjet a je tu v době vyučování pro ně. Lukášová uvádí že, sebepojetí učitele se promítá do každodenního konání učitele

²⁴⁴ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.255.

²⁴⁵ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 35.

²⁴⁶ Srov. PROKEŠOVÁ Miriam, *Osobnost učitele aneb ten, který miluje*, s. 53.

ve výuce, do každodenního styku s žáky. Učitel vnitřně otevřený, spokojený a vyrovnaný, hledá pravdu o světě, životě i o sobě, projevuje dobrou vůli v hledání životního smyslu a je vnitřně ztotožněn se svým posláním. Je sociální oporou žáků na jejich životní cestě a při hledání smyslu a kvality jejich vlastního života.²⁴⁷

Možná by se zdálo, že učitel není nějak zvlášť vystaven zdravotním rizikům svého povolání. V předchozím odstavci jsem se zmiňovala o následcích na zdraví, jestliže učitel psychicky vyhoří. Učitel se pohybuje v dětském kolektivu, kde je vystaven mnoha infekčním chorobám. Jeho pracovním nástrojem jsou vždy hlasivky a ty jsou někdy extrémně zatížené. Práce s lidmi přináší zvýšenou míru stresu, s kterou se učitel musí vypořádat. Učitel by neměl zapomínat o své zdraví pečovat a preventivně pečovat o sebe.

Lukášová uvádí, že sebereflexe psychosomatické složky sebepojetí a zdraví učitele stojí často na okraji pozornosti v tradičních přístupech k profesi. Tělesná kondice se odráží v připravenosti k pedagogické akci. Negativní změny zdravotního stavu mají vztah ke snížení pracovní úrovně a imunitního systému. Každý učitel by si měl také dát pozor na racionální výživu. Vztah těla a psychiky jsou jako na dva fenomény, které nelze od sebe oddělit.²⁴⁸

Učitel se nepohybuje jen v kolektivu své vlastní třídy, ale je součástí školy a kolektivu učitelů, kteří ve škole působí. Člověk je obdařen vnímavostí pro atmosféru místa, ve kterém se pohybuje. To přispívá k jeho psychické kondici. Vytvoření pozitivního pracovního prostředí a dobrých vztahů mezi učiteli je žádoucím předpokladem pro pozitivní pracovní atmosféru a prostředí ve škole a přináší prospěch nejen učitelům, ale také žákům. Spolupráci učitelů mezi sebou vnímají i malé děti, i když jen zprostředkovaně. Vyžaduje společné úsilí, otevřenost a trpělivost všech učitelů, ale i vedení školy. Jsou-li vztahy na pracovišti natolik špatné, že negativně ovlivňují práci a ohrožují duševní pohodu učitele, je na zvážení změna zaměstnavatele. Učitel by se měl nejprve ptát sám sebe, zda dostatečně pracoval na vlastních dovednostech, komunikaci a postojích. Celková spokojenost učitele ve škole je však velmi potřebná, protože se pak přenáší z klimatu školy do klimatu školní třídy.²⁴⁹

²⁴⁷ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 27.

²⁴⁸ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 64.

²⁴⁹ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 63.

Chce-li učitel být tzv. v obraze, nestačí mu vystudovat pedagogickou školu a již se během své praxe nevzdělávat. Možná někdy v minulosti s tím učitel docela dobře vystačil. Než odešel do důchodu nestalo se nic, co by změnilo život v jeho širším okolí. Dnes je doba, kdy širší okolí už je celý svět a rychlost informací, které přijímáme, se z měsíců a týdnů zkrátila na dny a hodiny. Sebevzdělávání a neustálý vzdělávací proces jsou klíčové pro profesní růst a rozvoj učitele. Mnoho institucí nabízí vzdělávací kurzy pro učitele a jsou i další možnosti pro vzdělávání. Sebepochopení učitele umožňuje uvědomování si zakotvení i sebezvyšování v učitelské profesi jako vědomé pohyby vnitřního seberozvoje, které mohou umožnit a usnadnit sebepochopení a sebestylaci při hledání autentické podoby učitelské profese. Požadavky na výkon profesních činností se promítají do profesní dráhy učitelů.²⁵⁰

5.4 Prozíravost

Prozíravost je ctnost, která nás učí schopnosti promýšlet svá rozhodnutí a jednat zodpovědně. Prozíravost v učitelské praxi se týká schopnosti rozpoznat, rozumět a reagovat na různé situace a potřeby studentů s ohledem na jejich rozvoj a vzdělání. Prozíravost umožňuje učiteli promýšlet své jednání a zvažovat jeho následky. Učitel jedná s ohledem na dobro svých žáků.

Aristotelův výklad o praktickém usuzování vychází ze skutečnosti, že ctnosti nemohou být definovány z hlediska slasti nebo užitečnosti. Člověk má praktický rozum a Aristoteles předpokládá praktické usuzování v životě člověka.²⁵¹

Prozíravost by měla být bdělá a její pohled by měl směřovat k budoucnosti. Praktičnost prozíravosti lze použít při realizaci požadavků spravedlnosti, věrnosti a péče o sebe sama. Prozíravost formuje naše morální rozhodnutí a pomáhá nám hledat, kam směřujeme, podporuje sebepoznání a hledá cíl našeho života skrze ctnosti spravedlnosti, věrnosti a péče o sebe samu.²⁵² Pro poctivého člověka jsou ctnosti tím, o co usiluje. Prozíravost

²⁵⁰ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 15.

²⁵¹ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.191.

²⁵² Srov. KEENAN, James F, *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 728. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405> .

je ctností osoby s nohama na zemi, která přemýšlí jak prakticky, tak teoreticky. Tato osoba si stanovuje realistické cíle a vydává se také na cestu, aby jich dosáhla.²⁵³

Výchova se odehrává v reálném životě, a tak má praktické důsledky pro jednotlivce, ale i společnost. Pedagogové by měli předvídat důsledky svých rozhodnutí a jednat s ohledem na dlouhodobé cíle a hodnoty. Učitelovo rozhodnutí může žáka ovlivnit na celý jeho život, pozitivně i negativně. Toho by si měl být každý pedagog vědom a nepodceňovat přípravu pro práci s žáky.

Snaha o pravdivé poznávání žáka a pravdivé myšlení o něm postupně odhalí celou rovinu aktuálního rozvoje žáka. Hodnocení ve výuce souvisí s vytvářejícími žákova sebehodnocení. Učitel zasahuje do sebeprožívání v roli žáka, do sebepoznávání žáka ve výuce a také do procesu formování jeho sebevědomí. Tím ovlivňuje klíčové kvality rozvoje žákovského Já, nezbytného pro další zdravý seberozvoj.²⁵⁴ Vnímáme, jak důležitou roli, zde sehrává učitelova spravedlnost formovaná prozíravostí. Učitel usiluje o cíle, které mají přesah do budoucnosti.

Učitel je věrný svým pedagogickým principům a hodnotám, svému poslání. Učitel ví, že výchova má v sobě zakomponovaný účel. Učitelé svým působením budují důvěru nejen mezi sebou a žáky, ale i rodiči žáků mezi sebou navzájem. Důvěra pomáhá vytvořit bezpečné prostředí, které podporuje otevřenost, komunikaci a spolupráci. To vše pozitivně působí na celkový vývoj žáků.

Vytváření důvěry v učitele je vystavováno celé řadě zkoušek, s nimiž musí učitel počítat. Přijme-li učitel profesionální orientaci jako životní poslání, přijímá i odpovědnost za žáka nebo studenta od respektování jeho spontaneity, jeho kvalit, vývoje až k profesionálnímu otevírání možností budoucího životního seberozvoje žáka v souladu s ním samotným.²⁵⁵ Věrnost učitelskému poslání vedená rozvahou a prozíravostí pomáhá učiteli formovat několik generací osobností, kterým předává hodnoty a dovednosti.

Prozíravý učitel nesmí zapomínat sám na sebe, protože dříve nebo později se jeho obětavá práce stane těžkopádnou. Každý z nás je jiný, někdo toho unese víc, někdo méně. Učitel

²⁵³ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 183. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics .

²⁵⁴ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 44.

²⁵⁵ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 27.

potřebuje také čas na vzdělávání se ve svém oboru. Vědní obory dostávají nové impulzy a pedagog by měl být dobře informován, jak ve svém oboru, tak i jeho obecné povědomí by mělo být relativně široké. Učitel má odpovědnost za vlastní celoživotní seberozvoj ve všech kvalitách života. Seberozvoj profesionálních pedagogických kompetencí a dovedností zahrnuje úroveň vnímání sebe i žáků, ovládnutí emocionální empatie a budování pozitivní profesionální motivace, seberozvoj pedagogického myšlení a rozhodování a jednání. Sebepojetí učitele se promítá do každodenního konání učitele ve výuce, do každodenního styku s žáky. Vnitřně otevřený, spokojený a vyrovnaný učitel je vnitřně ztotožněn se svým posláním a je oporou žáků na jejich životní cestě a při hledání smyslu a kvality jejich vlastního života.²⁵⁶

Pokud jednoduše sumarizujeme prozíravého učitele, je to člověk milující svou práci a žáky, ale zvažuje svá rozhodnutí, neustále hledá nové možnosti, kam posunout své žáky, ale i sebe. Každý učitel, ale vychází ze svých možností a je svůj vlastní originál.

5.5 Statečnost a mírnost

Keenan říká, že statečnost a umírněnost, zůstávají pomocnými ctnostmi, aby podporovaly realizaci spravedlnosti, věrnosti, péči o sebe a prozíravosti.²⁵⁷ Umírněnost i statečnost prohlubují naše city.²⁵⁸

Je důležité stanovit si svou míru vůči sobě samým. Potřebujeme tak dosáhnout rovnováhy našich vlastních sil, abychom se stali lepšími.²⁵⁹ Umírněnost musí určit to, co je nárokem každé konkrétní ctnosti, ale také prioritu tohoto tvrzení.²⁶⁰

²⁵⁶ Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelství a jeho zkoumání*, s. 27.

²⁵⁷ Srov. KEENAN, James F., *Virtue Ethics and Sexual Ethics*, [online], s. 190. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

²⁵⁸ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 717. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

²⁵⁹ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 718. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

²⁶⁰ Srov. KEENAN, James F., *Proposing cardinal virtues*, [online], s. 722. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>.

Statečnost je vyžadována, když zájem o jednotlivce, společenství nebo záležitosti důležité pro praxe potřebují, abychom pro ně riskovali ztráty či nebezpečí. Zdůrazňuje tím opravdovost své starosti a zájmu.²⁶¹

Statečný učitel je vystaven neustálým výzvám ve třídě, ve výuce. Každý den přináší nové obtíže a nečekané situace. To vyžaduje připravenost pedagoga reagovat a zároveň hledat míru své odpovědi. Učitel by se měl postavit nespravedlnosti nebo skutečným ohrožujícím dobro žáků.

Pedagog by za všech okolností měl říkat pravdu, být sám sebou, bez přetvařování a zůstat odpovědný za své jednání. Zároveň musí pečlivě vybírat a přehnaně neriskovat. Nedělat nebo neříkat věci, kterých potom člověk může litovat. Ovládat se a kontrolovat svá nutkání a emoce.²⁶²

5.6 Milosrdenství

Jádro biblického náboženství tvoří koncepce lásky k těm, kteří hřeší. Láska k bližnímu zásadním způsobem mění koncepci lidského dobra, protože společenství, v němž dosáhnete dobra je společenství usmíření.²⁶³

Učitel se setkává ve své praxi s různými žáky. Někteří z nich mají velké problémy s chováním, jsou děti se specifickými potřebami, děti s fyzickým omezením. Náš vzdělávací systém na tyto děti myslí, přesto je to učitel, který se bezprostředně setkává s tímto dítětem. Učitel, jehož ctností formuje ctnost milosrdenství by měl mít k žákům s různými potřebami empatii a soucit. To znamená, že se snaží vcítit do jejich situace, chápe jejich potíže a raduje se z jejich úspěchů a cítí s nimi v jejich prohrách a nezdaru. Protože milosrdenství formuje spravedlnost, věrnost, péči o sebe a prozíravost, jeho přístup je empatický ke každému z jeho žáků a dokáže přistupovat spravedlivě ke každému jedinci. Každý žák potřebuje respekt a uznání bez ohledu na své individuální potřeby.

²⁶¹ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.225.

²⁶² Srov. LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*, s. 29.

²⁶³ Srov. MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*.s.205.

Člověk se sám rozhoduje, odpovědnost za život zůstává na něm. Schopnost mravně jednat je Boží dar spočívající v Božím příslibu. Bůh uschopní člověka jednat na nové rovině. Morálka potřebuje Boha bez hranic, který přesahuje morálku, protože Bůh je láska, odpuštění a smíření.²⁶⁴

Stává se, že učitel má své vlastní dítě ve třídě. Tato situace není dobrá pro nikoho. Naopak přináší mnoho nechtěných komplikací. Moje vlastní zkušenost není pozitivní. Děti učitele mohou více rušit a snaží se na sebe strhnout pozornost. Učitel nesmí své děti preferovat, ale naučit se komunikovat s nimi a neupřednostňovat je před ostatními, někdy i dát přednost těm dětem, které nejsou vlastní. Tento přístup přináší jisté nebezpečí pro vaše vlastní děti. Mohou se cítit nemilované. Je potřeba s nimi o všem mluvit a v okamžiku, kdy nejsou součástí kolektivu, jim dávat najevo svou lásku a pozornost. Musí mít jistotu rodičovské bezpodmínečné lásky.

Hlavní význam pro rozvoj osobnosti má vytvoření dostatečné vazby a uspokojení základní potřeby bezpečí v rozhodujícím období života. Jen tehdy, když dítě získalo základní důvěru, může později důvěřovat druhým lidem a rozvíjet sebedůvěru. Jestliže dostalo dostatečné množství lásky, může také později dávat lásku dál. Jestliže poznalo ze strany rodičů pevný postoj, bude jednou moci rozvinout vlastní vnitřní pevný postoj a bude schopno ho nabídnout druhým.²⁶⁵

I učitel formovaný milosrdenstvím se musí naučit opečovávat. Vypadá to velice chvályhodně, když učitel každou volnou chvíli věnuje žákům, rodině, farnosti. Pro jedno má problém stihnout druhé. Když to takto trvá několik let, přestane mu jeho život dávat smysl. Za tu dobu nejen, že nestihl prožít něco jiného, co by ho obohatilo, ale nahromadila se mu práce, kterou nestihl udělat, přišel o přátele, a zřejmě i jeho zdraví se zhoršilo. Učitel, křesťan a ani křesťanský učitel by neměl zapomínat, že i milosrdný Ježíš odpočíval a radoval se se svými přáteli, modlil se o samotě a někdy byl rád sám. A zajisté to byly okamžiky, které upevňovaly jeho milosrdenství.

- *„Přišel Syn člověka, jí a pije – a říkájí: ‚Hle, milovník hodů a pitek, přítel celníků a hříšníků!‘“²⁶⁶*

²⁶⁴ Srov. MUCHOVÁ Ludmila, *Morální výchova v nemorální společnosti*, s. 274.

²⁶⁵ Srov. PREKOPOVÁ Jiřina, *Malý tyran*, s.55.

²⁶⁶ Mt 11,19.

- „Když je propustil, vystoupil na horu, aby se o samotě modlil. Když nastal večer, byl tam sám.“²⁶⁷
- „Když potom seděl u stolu v domě, hle, mnoho celníků a jiných hříšníků stolovalo s Ježíšem a jeho učedníky.“²⁶⁸
- „Když byl u stolu v jeho domě, stolovalo s Ježíšem a jeho učedníky mnoho celníků a jiných hříšníků...“²⁶⁹
- „Ve dne učil v chrámě, ale na noc odcházel na horu, která se nazývala Olivová.“²⁷⁰
- „Opustil je a odešel.“²⁷¹
- „Vstal a odešel odtud do končin týrských. Vešel do jednoho domu a nechtěl, aby o tom někdo věděl.“²⁷²

Milosrdná láska k bližnímu znamená, že učitel by měl jednat s ohledem na blaho a dobro každého svého žáka, každého svého kolegy, svých blízkých, společnosti. Ohled na sebe sama znamená i pro milosrdného učitele nezapomínat na své vlastní potřeby.

5.7 Aplikace Keenanovy etiky ctností na všechny vztahy učitele

Učitel nemůže žít své ctnosti jen pro své žáky. Nebyl by pravdivý sám k sobě ani věrný sám sobě. Sám sebe by popřel. Učitel se setkává s ostatními učiteli. S každým z nich udržuje nějaký vztah. Každý vztah je jiný. Keenanovy kardinální ctnosti lze uplatnit i na tyto vztahy. Učitel ve škole, zvláště ve velké škole může stěží rozdělit svou možnost spolupracovat se všemi kolegy spravedlivě. Některým vztahům dává přednost před jinými. Je to dáno lidskou přirozeností a také možnostmi spolupráce. Ctnostný učitel by měl mít snahu udržovat kvalitní vztahy. Ne protože by to byla jeho povinnost, ale jeho postoj a přesvědčení.

Ve své praxi se učitel setkává s rodiči žáků. Vztahy s nimi mohou být čistě profesionální, ale určitě během let setkává své přátele, možná příbuzné. Potkat může i rodiče, jedince, s kterými může mít z minulosti nějaké zbytkové závazky. Učitel by měl preferovat svoji

²⁶⁷ Mt 14,23.

²⁶⁸ Mt 9,10.

²⁶⁹ Mk 2,15.

²⁷⁰ Lk21,37.

²⁷¹ Mt 16,4.

²⁷² Mk 7,24.

profesionalitu před emocionálním jádrem vztahu s rodiči. Jednak proto, že jeho spravedlnost vůči jednotlivým žákům chrání samotné žáky, a i vztahy učitele s nimi. A bude-li přistupovat ke každému rodiči a žáku s profesionálním odstupem, což neznamená, že odloží zohledňující přístup ke každému žáku, bude tak ochraňovat jakékoliv soukromé vztahy s rodiči. Musí zůstat věrný své pedagogické profesi.

Učitel je nejen součástí třídy, ve které učí, ale i součástí celé školy. Jako jeden článek se podílí na celkovém obrazu školy. Své schopnosti dává k dispozici, nejen svým žákům, ale každému, kdo je součástí této instituce. Podílí se na přípravě akcí a projektů a na rozvoji a zlepšování vzdělávání žáků celé školy. Spravedlivě se snaží rozdělit svoje možnosti s ohledem na své žáky, školu a své soukromí. Podílí se na týmové kooperaci, spolupracuje s ostatními učiteli a s vedením školy. Nesmí přecenit své síly a kapacity, musí vědět, kde jsou jeho hranice.

Každý učitel se během své profese může potkat s vedením školy, se kterým nebude z nějakého důvodu v souladu. Mohou to být čistě přirozeně lidské vzájemné antipatie, nesouhlas s filozofií vedení školy, mzdová politika nebo něco jiného. Ani křesťanský učitel nemá povinnost nechat si líbit cokoli. Avšak nesmí ani v tomto případě odstoupit ze své profesionality a ohleduplného přístupu k dětem. Učitel musí spravedlivě posoudit svůj vztah s vedením školy a ve svobodě se rozhodnout, jaký bude jeho další postup. Měl by zůstat věrný svému závazku na škole do doby, než rozváže svou smlouvu. Pokud se rozhodne k nějakému řešení, měl by být v souladu sám se sebou, aby neublížil svému sebepojetí a sebevědomí.

Množství vztahů provází učitele po celou dobu jeho povolání a snad bychom mohli říct, že jeho profese je definována množstvím delších vztahů jako žádná jiná. Tímto je daná i náročnost jeho činnosti. Je obdivuhodné, když po letech potkáte svého učitele a on vás nejen pozná, ale pamatuje si mnoho detailů z vašeho společného vztahu ve škole. Takový učitel musel být plně zapojen do tohoto vztahu a své žáky vnímal jako osobnosti. Stal se součástí jejich příběhu, stejně jako oni jsou součástí toho jeho.

Závěr

Snad každý učitel vstupuje na svou profesionální dráhu s určitými představami a předsevzetími. Ví, že se z něj stal učitel, má vizi své učitelské profese a začíná ji uskutečňovat. Má také své vzory učitelů. Pozitivní i negativní. Vše je na jeho rozhodnutí.

Teorii čtyř kardinálních ctností, kterou navrhl James F. Keenan jsem aplikovala do pedagogické praxe. Keenan ji navrhl tak, aby mohla být realizována v jakékoliv kultuře nebo společnosti. Kardinální ctnosti mají být základní výbavou pro správné chování v každé situaci. Aplikací do profesní etiky učitele jsem prokázala, že pedagog může přijmout kardinální ctnosti k svému morálnímu růstu a rozvoji svého charakteru. Stejně tak aplikací ctností ve svém jednání učitel eticky formuje i své žáky. Keenanova teorie odpovídá potřebám současnosti a může být použita i v systému profesní přípravy pedagogů. Etika ctností nabízí zajímavou alternativu pro zlepšení profesní odpovědnosti za formování mravní stránky osobnosti žáka.

Keenanova teorie čtyř základních ctností jistě nezahrnuje vše, s čím se v učitelské praxi setkáváme. Učitel i křesťanský učitel usiluje o nějaký kvalitní cíl. Ctnosti mohou učiteli nabídnout dosažení kvalitního cíle, ať uplatňuje svou praxi v křesťanské škole, jiné instituci nebo je to učitel náboženství ve farnosti. Cílem učitele není dosáhnout ctností samotných, ale ctností formujících naše konkrétní jednání. Etika ctností nahlíží na běžné věci jako na terén, na němž se posouvá morální život. Často řeší to, co je všední. Týká se toho, co učíme děti a jak je to učíme; týká se toho, jak se chováme k přátelům, rodinám a sousedům; týká se toho, jak žijeme svůj život.²⁷³

Ctnosti jsou odrazem praktického života a musí být pro něj užitečné a prospívat ostatním. Kardinální ctnosti nemohou být uplatněny na všechny činnosti. Určité prostředí vyžaduje jiné ctnosti. V etickém kodexu křesťanského učitele najdeme povinnosti k Bohu.²⁷⁴ Víra je projevem svobody, ale zavazuje člověka k povinnostem vůči Bohu. Pojem povinnost znamená konkrétní jednání, k němuž je někdo zavázán. Ve formálním významu je míněna nutnost, kterou je svobodné osobě mravním zákonem uloženo, provést či zanedbat určité

²⁷³ Srov. KEENAN, James F., *Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics*, [online], s. 185. Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics.

²⁷⁴ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.7.

jednání. Povinnost apeluje na pochopení a svobodu osoby ve svědomí.²⁷⁵ Život z víry je provázen nadpřirozenými ctnostmi víry, naděje a lásky.

V jiných člancích etického kodexu najdeme třeba ctnost trpělivosti, kdy učitel má vytvářet týmovou spolupráci mezi dětmi navzájem a dalšími učiteli.²⁷⁶ Ctnost odvahy musí učitel projevit při řešení konfliktů a překonávání pocitů marnosti či bezvýchodnosti.²⁷⁷ Ctnost přátelství a také tvořivosti, pokud má být tvořivým činitelem a spolutvůrcem ve škole.²⁷⁸

V kodexu je bod ohrožující ctnosti spravedlnosti a péče sama o sebe. Křesťanský učitel se má maximálně angažovat ve škole, přebírá zodpovědnost, a to i přes to, že za svou práci a úsilí není dostatečně odměňován, ani finančně, ani respektem.²⁷⁹ Je to sporný bod, který je také v rozporu s Ježíšovou morálkou. Jednak z pohledu hmotného – dělník je hoden své mzdy.²⁸⁰ A učitel je zde vmanipulován do jakési falešné skromnosti a pokrytectví, kterou Ježíš často odsuzoval.²⁸¹ Učitel si zaslouží svou mzdu i společenské uznání. Pokud už učitel chce pracovat zadarmo, musí to být jeho svobodné rozhodnutí, ne morální povinnost.

Kardinální ctnosti nabízejí prostor k realizaci srozumitelných cílů života člověka, který se snaží žít správně. Člověka, jehož cílem je nabídnout svůj život jako inspiraci druhým. Kardinální ctnosti, které nabízí Keenan, nejsou v rozporu s křesťanskou morálkou. Naopak nabízí ke čtyřem kardinálním ctnostem ctnost milosrdenství, která formuje jednotlivé kardinální ctnosti. Protože jsou tyto ctnosti základní kostrou pro morálku každé kultury, můžeme je aplikovat i na učitelskou profesi.

Ve své práci jsem srovnávala život učitele žitý podle ctností s etickým kodexem učitele. Etika kodexu není v rozporu s etikou ctností. Morálka kodexu je však založená na povinnostech. Etika ctností je motivována vnitřní potřebou dobra a naplnění potřeby smyslu života. Cílem učitele je komplexní a mnohostranný rozvoj osobnosti žáka. Ctnosti

²⁷⁵ Srov. BRUGGER Walter, *Filosofický slovník*, s.318.

²⁷⁶ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.8.

²⁷⁷ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.9.

²⁷⁸ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

²⁷⁹ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, s.10.

²⁸⁰ Srov. Lk 10,7.

²⁸¹ Srov. např. Mt 23,27.

umožňují realizovat eticky správné jednání ve svém životě i v životě druhých. Je to neustálý proces umožňující dosáhnout cíle našeho života, které nejsou v rozporu s ostatními jedinci, ale naopak umožňují respektovat jejich svobodu, jedinečnost a cíle.

Anotace

Název práce: Teorie čtyř kardinálních ctností Jamese F. Keenana aplikovaná do pedagogické praxe

The Theory of the Four Cardinal Virtues of James F. Keenan Applied to Pedagogical Practice

Autor:	Dagmar Samková
Instituce:	Katedra systematické teologie CMTF UP v Olomouci
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Dominik OPATRŇY, Th.D.
Počet stran:	82
Počet znaků:	153 597
Počet příloh:	0
Použité prameny a literatura:	49

Práce je zaměřena na profesní etiku učitele z pohledu etiky ctností konkrétně teorie čtyř kardinálních ctností amerického teologa a etika Jamese F. Keenana. Profesní etika učitelského povolání v České republice není zakotvena v žádném závazně obecném dokumentu, tak jak je to například u lékařů. Do značné míry je to úkol systému profesní přípravy pedagogů, ale ani zde zatím nedošlo k výraznějšímu zlepšení. Celá problematika se významně dotýká prestiže učitelského povolání a profesní odpovědnosti za formování mravní stránky osobnosti žáka.

Nejprve je vymezen a vysvětlen pojem etika a profesní etika učitele. Potom je pozornost věnována teorii čtyř kardinálních ctností Jamese F. Keenana. V poslední části je návrh aplikace kardinálních ctností do pedagogické praxe. Pro srovnání jsou vybrány články z Kodexu křesťanského učitele jako platného dokumentu České biskupské konference.

Klíčová slova: etika, profesní etika učitele, etika křesťanského učitele etika ctností, etický kodex učitele, James F. Keenan, kardinální ctnosti, učitelská profese, spravedlnost, věrnost, péče sama o sebe, prozíravost, milosrdenství

The thesis focuses on the professional ethics of the teacher from the point of view of the ethics of virtues, namely the theory of the four cardinal virtues of the American theologian

and the ethics thinker James F. Keenan. The professional ethics of the teaching profession in the Czech Republic is not enshrined in any binding general document, as it is the case for doctors, for example. To a large extent this is the task of the system of professional training of educators, but even here there has not been any significant improvement. The whole issue significantly affects the prestige of the teaching profession and the professional responsibility for shaping the moral side of the pupil.

First, the concept of ethics and professional ethics of the teacher is defined and explained. Then, attention is paid to the theory of the four cardinal virtues of James F. Keenan. Finally, there is a proposal for the application of cardinal virtues to teaching practice. For comparison, articles from the Code of Christian Teacher are selected as a valid document of the Czech Bishops' Conference.

Keywords: ethics, teacher's professional ethics, Christian teacher's ethics, ethics of virtues, teacher's code of ethics, James F. Keenan, cardinal virtues, teaching profession, justice, fidelity, self-care, prudence, mercy

Prameny a literatura

Tištěné zdroje:

ANZENBACHER Arno, *Úvod do etiky*. Vydání 3. v tomto překladu, Překlad K. Šprunk. Praha, Akademie věd České republiky 2001. ISBN 80-200-0953-1

ARISTOTELES, *Etika Nikomachova*. Vydání 5. Překlad A. Kříž. Praha, Nakladatelství Petr Rezek 2021. ISBN 978-80-86027-44-9

BLECHA Ivan, *Filosofie*. Vydání 4., Nakladatelství Olomouc, Olomouc s.r.o. 2004. ISBN 80-7182-147-0

BRENKERT George G., BEAUCHAMP Tom L., *The Oxford Handbook of Business Ethics*, Oxford University Press, Oxford 2012. ISBN 978-0-19-991622-1

BREZINKA Wolfgang, *Filozofické základy výchovy*. Vydání 1. Překlad I. Ozarčuk. Praha, Zvon 1996. ISBN 80-7113-169-5.

BRUGGER Walter, *Filosofický slovník*. Překlad L. Benyovszky, K. Berka, I. Blecha, M. Hemelík, L. Major, L. Mertová, J. Pešek, M. Váňa. Praha, Naše vojsko 2006. ISBN 80-206-0820-6

ČAPEK Robert, *Odměny a tresty ve školní praxi*. Vydání 1. Praha, Grada 2014. ISBN 978-80-247-8951-4

DOTÍKOVÁ Soňa, KOŤA Jaroslav, *Profesní etika učitelství*. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta 2003. ISBN 80-7290-102-8

FUCHS Eric, *Co dělá naše jednání dobrým*. Vydání 1. Přeložil J. Lédl, Jihlava, Mlýn 2003. ISBN 80-86498-03-4.

GAITA Raimond, *Sdílené lidství*. Přeložil J. Petříček. Nakladatelství Pavel Mervart 2022. ISBN 978-80-7465-572-2

GOSIOROVSKÝ Ivan, ZAPLETAL Ladislav, *Vybrané kapitoly z profesní etiky*. Vydání 1. Veřejnoprávní vzdělávací institut, o.p.s., Strážnice 2017. ISBN 978-80-905919-3-6

HENRIKSEN Jan-Olav, VETLESEN Arne Johan, *Blízké i vzdálené*. Vydání 1. Překlad M. Juříčková. Brno. Nakladatelství František Šalé – ALBERT 2000. ISBN 80-85834-85-5

HILPERT Konrád, *Základní otázky křesťanské etiky*. Vydání 1. Překlad L. Kolářová. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2017. ISBN 978-80-7325-442-1

HOGENOVÁ Anna (kolektivní monografie) (*Éthos ve výchově, umění a sportu*). Praha, Univerzita Karlova Pedagogická fakulta 2009. ISBN 978-80-7290-387-0

JANKOVSKÝ Jiří, *Etika pro pomáhající profese*. Vydání 1. Praha, Triton 2003. ISBN 80-7254-329-6.

JIRSA, Jakub et. al., *Přístupy k etice III*, Vydání 1. Filosofický ústav AV ČR Praha 2016. ISBN 978-80-7007-482-4

LUKÁŠOVÁ Hana, *Učitelské sebepojetí a jeho zkoumání*. Vydání 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií 2015, ISBN 978-80-7454-552-8 asi nepoužito

MACINTYRE Alasdair, *Ztráta ctnosti*. Vydání 1. Překlad P. Sadílková, D. Hoffman. Praha, Oikoymenh 2004. ISBN 80-7298-082-3

MUCHOVÁ Ludmila, *Morální výchova v nemorální společnosti*. Vydání 1. Centrum pro studium demokracie Brno 2015. ISBN 978-80-7325-386-8

MUCHOVÁ Ludmila, *Úvod do náboženské pedagogiky*. Vydání 2. přepracované. Olomouc, Matice cyrilometodějská 1994.

PALOUŠ Radim, *Heretická škola*. Vydání 1. Praha, Oikoymenh 2008. ISBN 978-80-7298-302-5

PALOUŠ Radim, (kolektivní monografie) (*Mravnost, svoboda, poslušnost, kázeň*). Praha, Univerzita Karlova Pedagogická fakulta 2009. ISBN 978-80-7290-387-0

PELCOVÁ Naděžda, SEMERÁDOVÁ Iona, *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vydání 1. Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. Praha 2014. ISBN 978-80-246-2652-9 (online : pdf)

PELCOVÁ Naděžda, (kolektivní monografie) (*Výchova v ontologickém a etickém ohledu*). Praha, Univerzita Karlova Pedagogická fakulta 2009. ISBN 978-80-7290-387-0

PELCOVÁ Naděžda, *Vzorce lidství*. Vydání 2 přepracované. Praha, Portál 2010. ISBN 978-80-7367-756-5

PLATÓN, *Ústava*. Vydání 6. opravené, Překlad F. Novotný. Praha, Oikoymenh 2017. ISBN 978-80-7298-230-1

PREKOPOVÁ Jiřina, *Malý tyran*. Vydání 6. rozšířené. Překlad Z. Lomová a Z. Jančařík. Portál Praha 2009. ISBN 978-80-7367-589-9

PROKEŠOVÁ Miriam, *Osobnost učitele aneb ten, který miluje*. VAVA Ostrava 1997. ISBN 80-902357-8-6

SOKOL Jan, *Etika a život, pokus o praktickou filosofii*. Vydání 1. Vyšehrad 2010. ISBN 978-80-7429-063-3

STROUHAL Martin, *Teorie výchovy*. Vydání 1. Grada 2013. ISBN 978-80-247-4212-0

ŠPINER Dušan, *Eticko-filozofický aspekt výchovno-vzdělávacího procesu*. Vydání 1. Univerzita Palackého Olomouc 2008. ISBN 978-80-244-2027-1

VACEK Pavel, *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Vydání 2. Gaudeamus, Universita Hradec Králové 2013. ISBN 978-80-7435-257-7

WEBER Helmut, *Všeobecná morální teologie*. Překlad M. Kratochvíl. Vydání 1. Zvon a Vyšehrad, Praha 1998. ISBN 80-7021-292-6

Církevní dokumenty:

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Etický kodex křesťanského učitele*, Praha 2005

DOKUMENTY MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÉ KOMISE VĚNOVANÉ MORÁLNÍ TEOLOGII A ETICE, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2010. ISBN 978-80-7195-468-2

Elektronické zdroje:

AKVINSKÝ Tomáš. *Summa theologiae*. [online] Překlad Soukup, E. Olomouc: Krystal, 1937, Česká dominikánská provincie 2002. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <http://summa.op.cz/copyright.php?PHPSESSID=l0m7ep5q5ioj6fhe05k23p14b1>

BIBLE, *Biblenet.cz*. [online]. Copyright ČBS. design & aplikace: Daniel Kvasnička ml [cit. 2023-04-15] Dostupné z: <http://www.biblenet.cz/>

ETICKÝ KODEX UČITELE, Učitelská platforma. [online]. Made with love by SkyLark Media s.r.o., [cit. 2023-10-01]. Dostupné z <https://ucitelskykodex.cz/>

FOŠUM Lukáš Jan, *Elizabeth Anscombová: filosofická psychologie a gramatika v sapienciální perspektivě*, [online]. Studia Theologica 2019, © 2023 Studia theologica [cit. 2023-08-23]. Dostupné z: https://studiatheologica.eu/artkey/sth-201901-0006_elizabeth_anscombova_filosoficka_psychologie_a_gramatika_v_sapiencialni_perspektive.php

GATTI Guido, *Etica della professione docente*. NOTE DI PASTORALE GIOVANILE. [online]. Accordion ALevel 2SDB e CISI-PGScuola e Formazione professionale. © NOTE DI PASTORALE GIOVANILE [cit. 2023-09-01]. Dostupné z: https://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=8754:etica-della-professione-docente&catid=367&Itemid=120

GAUDIUM ET SPES, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě, [online]. Vatikánské internetové stránky [cit. 2023-10-09]. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

CHABADA Michal, *Prirodzené a morálne dobro alebo zlo: prístup Philippy Footovej*, [online] In: Filozofia, vol. 75, no. 9. 2020, 747–759 18. 11. 2020 Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra filozofie a dejín filozofie, Bratislava, [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2020.75.9.2>

JEDLIČKOVÁ Lenka, *Reflexe Aristotelových pojmu FRONÉISIS a THEÓRIA v Patočkově třetím pohybu existence*, Internetový časopis pro humanitné vedy Ostium, roč. 16, 2020, č. 1 [online]. eISSN 1336-6556, Ostium – internetový časopis pre humanitné vedy. Vydáva občianske združenie Ostium. [cit. 2023-08-23]. Dostupné z: <https://ostium.sk/language/sk/reflexe-aristotelovych-pojmu-fronesis-a-theoria-v-patockove-tretim-pohybu-existence/>

KEENAN, *Proposing cardinal virtues*, Theological Studies 56 (1995), [online]. Copyright © 2023 by Theological Studies, Inc [cit. 2023-09-28] Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/004056399505600405>

KEENAN, James F., *Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics*, in Charles E. Curran – Lisa A Fullam (ed.), *Virtue, Readings in Moral Theology* 16, Mahwah, NJ: New York, 2011, [online]. TermsPrivacyCopyrightAcademia ©2023 [cit. 2023-09-28] Dostupné z: https://www.academia.edu/9888818/_Virtue_Ethics_and_Sexual_Ethics

MACHULOVÁ Helena, *Křesťanské hodnoty v etice ctností*, [online]. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta. Disertační práce, 10.3.2019. [cit. 2023-08-23]. Dostupné z: https://theses.cz/id/ujhm2c/machulova_helena_disertacni_prace.pdf

SVĚTOVÁ ONLINE ENCYKLOPEDIÉ. [online] *Encyclopedia.com*, © 2019| All rights reserved. [cit. 2023-09-03]. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/keenan-james-f-1953>

VOCABULARY.COM. [online] Copyright © 2023 *Vocabulary.com*, Inc., a division of IXL Learning • All Rights Reserved. [cit. 2023-11-03] Dostupné z: <https://www.vocabulary.com/dictionary/fidelity>

ZÁKON č. 561/2004 Sb. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (školský zákon). [online] Platnost od 10.11.2004; účinnost od 1.1.2005. [cit. 2023-10-19] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>